

Demokrasi

Esit Yurttaş Özgür Toplum

Herkes için

CHP

Türkiye
rahat bir
nefes
alacak.

CHP.org.tr

CHP Bilim, Yönetim ve Kültür Platformu

Özgürlüğün Partisi CHP

CHP değişimin partisidir. CHP büyük dönüşümlerin partisidir. Türkiye'nin özgürleşme ve demokratikleşme yolunda gerçekleştirdiği üç büyük dönüşüm CHP tarafından gerçekleştirilmiştir. CHP, Cumhuriyet'i kurmuş ve egemenliği halka vermiştir. CHP, çok partili yaşama geçişi ve iktidarın demokratik yollardan el değiştirmesini sağlamıştır. CHP, sosyal demokrasi tartışmalarını Türkiye'nin gündemine taşımış ve özgürlüklerin somut destekçisi olacak bir sosyal devletin oluşması için çalışmalarını başlatmıştır. Bu devrimci tarihin mirasçısı olarak CHP, şimdi de Türkiye'nin dördüncü büyük dönüşümünü gerçekleştirecektir. CHP iktidarında Türkiye'de özgürlükçü demokrasi tam olarak yerleşecektir.

CHP özgürlüğün partisidir. CHP'nin gerçekleştirdiği üç büyük dönüşüm de, hayata geçirildikleri koşullar ve söz konusu dönemin özellikleri kapsamında özgürlük için atılması gereken adımları içermiştir. 1920'lerde özgürlük için ulaşılmaması gereken ilk hedef, bağımsızlığın korunmasıydı. CHP'yi kuran kadrolar ilk önce bu hedefi gerçekleştirdiler. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları verdikleri mücadele ile devlet kurumlarının, ama en önemlisi de Meclis'in devamlılığını sağladılar.

Bağımsızlık sağlandıktan sonra özgürlük için yapılması gereken, egemenliğin kayıtsız şartsız millete devredilmesi idi. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı, ilk kurulduğu yıl olan 1876 ile 1920 arasındaki 45 yıllık tarihinin ancak dörtte birinde açık kalabilmişti. Hükümdarlar tarafından uzun süreler için fesih edilmiş olması Meclis'in kurumsallaşmasını engelliyordu. Cumhuriyet, Meclis'in üzerinde siyasi otorite tanımayarak ulusun egemenliği ilkesini daimi kıldı. Cumhuriyet, dini, dili, cinsiyeti ne olursa olsun her vatandaşa eşit özgürlükler verilmesi idealini hayata geçirdi. İlk defa Cumhuriyet ile köydeki çoban seçme seçilme hakkına kavuştu. Osmanlı döneminde sadece vergi veren erkeklere tanınan bu hak, önce geliri ne olursa olsun tüm erkeklere, daha sonra ise tüm kadınlara tanındı. Başta Medeni Kanun olmak üzere, yapılan hukuki düzenlemeler ile her alanda kadın-erkek eşitliği temel bir ilke olarak kabul edildi. Hukuk, eğitim, kültür ve ekonomi alanında atılan adımlarla özgürlükçü bir düzenin kurumsal alt yapısı oluşturuldu.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde özgürlük için ilk yapılması gereken, çoğulculuğu sağlamak ve çok partili düzene geçmektir. CHP, değişim iradesini gösterdi ve Cumhuriyet döneminin ilk çok partili, özgür ve adil seçimlerini düzenledi. Daha da önemlisi, seçimleri kaybettiği anlaşıldığında, iktidarı bir kişinin dahi burnu kanamadan devretti.

Coğrafyamızdaki birçok devletin bugün dahi bu demokratik olgunluğu göstermekte ne kadar zorlandığı görülmektedir. CHP bu olgunluğu 1950’de gösterdi. İsmet İnönü, seçim yenilgisini kendisi için “şeref” diye adlandırarak büyük bir liderlik örneği gösterdi: “Bu seçim, memlekette yeni bir hayat tarzı kurmak için giriştiğimiz teşebbüste ne kadar ciddi ve samimi olduğumuzu ispat etmiştir. Memleket için, hepimiz için şeref olmuştur”. Bu adımıyla CHP, Türkiye’de demokrasinin temelini attı.

1950’li yıllar boyunca CHP yeni kurulan çok partili sistemin kurum ve kuralları ile yerleşmesi için çabalarını sürdürdü. CHP’nin 1959 yılında yayınladığı “İlk Hedefler Beyannamesi”, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına tam saygıya dayalı bir Türkiye için atılması gereken adımları detaylandıran bir yol haritası niteliğiyle Türk demokrasi tarihinde yerini aldı.

CHP, 1960 ve 70’li yıllarda özgürlükler mücadelesini yeni bir düzleme taşıdı. “Ortanın solu” hareketi, soyut özgürlüklerin somut içerik kazanması için sosyal hakların ve sosyal devletin önemini vurgulamaya başladı. CHP bu tarihlerden itibaren kendisini sosyal demokrat bir parti olarak konumlandırdı. Emekten ve sosyal adaletten yana tavır aldı. Bülent Ecevit liderliğinde gençleşen ve yenilenen CHP, özgürlük için değişimin bayraktarlığını yaptı. CHP artık düzen değişikliği istiyordu. CHP’nin kurulmasını istediği yeni düzenin tarifini de Bülent Ecevit şöyle yapıyordu: “Ne yoksulluk ne baskı... Ne ezilen ne ezen... İnsanca hakça bir düzen... Kaynaklar daha gür akacaktır o düzende... Türkiye daha bağımsız, insanlar özgür olacaktır... Barış gelecektir topluma.” 1960’lar ve 70’ler boyunca CHP, çalışanların haklarını en ileri noktalara taşıdı. İşçi ve öğrenci hareketlerini destekledi; onların desteği ile özgürlük ve sosyal adalet mücadelesi verdi. 12 Mart’a direndi. Kontrgerillanın üzerine gitti. Emekçinin, köylünün haklarını savundu. 12 Eylül 1980 gelip Türkiye’de bir askeri darbe ile siyasi hayata son verilince de darbeye karşı en dik ayakta duran yine CHP ve Bülent Ecevit oldu. “Arayış”, direnişin simgesi oldu. CHP’liler tutuklansalar da, partileri kapatılsa da, özgürlükleri ellerinden alınsa da 12 Eylül’e teslim olmadılar.

CHP, bu özgürlükçü tarihin mirasçısıdır. CHP, özgürlük ve demokrasi bayrağının taşıyıcısıdır.

Bu tarihin mirasçısı olan CHP’nin, ülkemizin bugün karşı karşıya bulunduğu anti-demokratik yönelimler karşısında sessiz kalması düşünülemez. Günümüzde, AKP yönetimindeki Türkiye gittikçe “otoriter” nitelikleri ağır basan bir siyasal sisteme doğru evriliyor. Sınırlı bir çoğulculuk görüntüsü altında iktidar gücünü bakıcı bir şekilde kullanıyor. Muhaliflerin her an tehdit altında olduğu bir korku toplumu yaratılıyor. Basın, sivil toplum, üniversiteler, sendikalar susmaya veya yandaşlaşmaya zorlanıyor. Hukuk devleti her geçen gün zayıflıyor. Yargı, yürütmenin emrine sokuluyor. Devlet partileşiyor. Fiili bir tek parti iktidarı kurulmaya çalışılıyor. Saygın uluslararası kuruluşların incelemelerinde Türkiye “kısmen özgür”, “melez ülke” gibi nitelendirmelerle anılır duruma geliyor.

Bu durumu değiştirmek, Türkiye’de özgürlükler için verilen doksan yıllık mücadeledeki tüm önemli aşamalarda imzası olan CHP’nin görevidir. CHP, ülke tarihindeki tüm diğer zor dönemlerde olduğu gibi ayağa kalkacak ve tarihi görevini yerine getirecektir. CHP, içinde bulunulan koşullar ve dönemin niteliği özgürlük için hangi adımların atılmasını zorunlu kılıyorsa, o adımları cesurca atacaktır. CHP, Türkiye’yi içinde bulunduğu durumdan çıkaracak ve Türkiye’nin dördüncü büyük değişimine imza atacaktır. CHP, Türkiye’de, insan haklarına saygının tam olarak sağlanacağı, her vatandaşın eşit yurttaş olacağı, sosyal adaletin hayat bulacağı, parlamentarizmin güçlendirileceği özgürlükçü demokrasiyi kuracaktır.

CHP değişimin, CHP özgürlüğün, CHP özgürlükçü demokrasinin partisidir. CHP, umudun partisidir.

I. Milli İrade, Sivilleşme ve Demokrasi

Klasik anlamda demokrasi, her şeyden önce halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi idi. Klasik demokrasi tanımının hakim olduğu 18. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl ve hatta 20. yüzyılın başlarında demokrasi, öncelikle belirli zümrelerin iktidarlarına son verip halkın, çoğunluğun iktidarını oluşturmayı amaçladı. Burjuva devrimlerinin, anayasacılık hareketlerinin öncelikli hedefi monarşi veya aristokraside vücut bulan belirli zümrelerin çoğunluklar üzerindeki egemenliğini kırmaktı. Bir başka deyişle hedeflenen, egemenliğin halka geçişini temin etmektir. Bu amaçla bu dönemlerdeki mücadelelerin ana hattını seçme ve seçilme hakkını tesis etmek, genel oy ilkesini hakim kılp her insanın oy hakkı olduğunu kabul etmek, parlamentonun güçlerini genişletip, anayasal garantilere bağlamak gibi konular oluşturdu.

20. yüzyıl süresince, özellikle de gelişmekte olan ülkelerde, yönetme gücünün belirli zümrelerin elinden alınıp halkın seçilmiş temsilcileri eli ile kullanılması mücadelesinin bir başka cephesi sivil-asker ilişkileri oldu. Güç kullanma tekeli elinde bulunduran askerler, özellikle 1950-1980 arası dönemde, birçok ülkede askeri darbeler imza attılar. Sivillerin, bir başka deyişle seçilmişlerin, bu darbeler karşısında haklarının korunması, demokratik mücadelenin önemli bir aşamasıydı. Sivil-asker ilişkileri Türkiye'de de her zaman demokrasi tartışmalarının en önemli parçalarından biri oldu.

Özgürlükçü demokrasilerde kamusal kararların seçilmişler tarafından alınması esastır. Kuralların seçilmişler tarafından koyulması, yönetime seçilmişlerin hakim olması demokrasinin temel ilkesidir. Kendilerine verilen olanaklar ve yetkiler itibarı ile özel bir konumda bulunan askeri kuvvetler, polis, istihbarat birimleri gibi devlet kurumları sivil otoritenin kontrolünde olmalı, siviller tarafından denetlenmelidir.

CHP, halkın oyları ile seçilen parlamentonun ve hükümetin yetkilerinin, hukukun öngördüğü demokratik kural ve kurumlar dışında hiçbir güç tarafından fiilen sınırlandırılmasını kabul etmemiştir, etmeyecektir. CHP, bu anlayışla, silahlı kuvvetlerin siyasete karışmasına karşı çıkmaktadır.

CHP, günümüzde, Türkiye için kapsamlı ve tutarlı bir sivilleşme programı öneren tek büyük partidir. Silahlı kuvvetler üzerinde demokratik kontrolü kurmanın en önemli parçası, hiçbir karar alanının sivil yönetimin iradesinin dışında kalmamasıdır. Ordunun ne büyüklükte olması gerektiği, zorunlu askerliğin hangi şartlarda yapılacağı, askeri harcamaların büyüklüğü gibi

konular sivil taraından karara bağlanmalıdır. CHP iktidarında askerlik süresi ilk aşamada 15 aydan 9 aya indirilecek, gerekli hazırlıkları takiben 6 aya çekilecektir. TSK daha profesyonel bir yapıya kavuşturulacaktır.

CHP iktidarında, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) İç Hizmet Kanunu'nun, hukuk mantığına aykırı bir şekilde darbeler için bahane olarak kullanılan, 35. maddesi değiştirilecektir. CHP, bu konuda samimiyetini kanıtlamış ve bu yönde bir yasa değişikliği önergesi vermiştir. Değişiklik, AKP desteği olmadığı için gerçekleşmemiştir.

CHP, 12 Eylül 1980 darbesini yapan ve insan hakları açısından bu ülkenin en kötü günlerini yaşatanların gerekli cezaları almaları için yapılan her ciddi girişimin içinde olmuştur. 2010 Anayasa değişiklikleri sırasında CHP'nin verdiği, sadece Geçici 15. Madde'yi kaldırmakla yetinmeyen, aynı zamanda sorumluların yargılanmasını zorunlu kılan değişiklik önerileri, AKP desteği olmadığı için reddedilmiştir. 12 Eylül askeri darbesiyle işlenen suçların sıradan bir savcılık soruşturmasıyla günışığına çıkarılması mümkün değildir. Bunun için ayrı bir düzenleme yapılması zorunludur. AKP, bunun yerine sorumluluğu yargıya atarak bu hayati konuyu da çözülmez bir hale getirmiştir.

AKP benzer bir tutarsızlığı kamuoyunda e-muhtıra diye bilinen 27 Nisan 2007 tarihli olay için de göstermektedir. AKP muhtırayı kaleme aldığını itiraf edenler hakkında herhangi bir işlem yapmaktan kaçınmış ve hatta kendilerini başka şekillerde ödüllendirmiştir. CHP, 27 Nisan bildirisinin ve sonrasında gelişen olayların her demokraside ve hukuk devletinde olması gerektiği gibi hukuki yollardan soruşturulması gerektiğini savunmaktadır. Sivilleşme gizli kapaklı anlaşmalarla değil, hukukun üstünlüğünü temin ederek sağlanabilir. AKP'nin bu konulardaki duruş ve yaklaşımı da net olmaktan uzaktır.

Sivilleşme kapsamında atılması gereken bir diğer önemli adım da yargı birliğinin sağlanmasıdır. Askeri yargının görev alanının daraltılması ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin (AYİM) kaldırılması bu yönde alınması gereken önlemler arasındadır. AYİM'in görevleri Danıştay dairelerinden birine verilecektir. Bu değişiklikler ile askeri konulara ilişkin yargılamaların meslek içi dayanışma gibi nedenlerle meşruiyetinin lekelenmesinin önüne geçilecektir.

Sivil-asker ilişkileri konusunda atılması gereken önemli adımlardan biri silahlı kuvvetler üzerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) denetim

yetkisini artırmaktır. Sivil iradenin vücut bulduğu yer TBMM olduğuna göre, Meclis'in silahlı kuvvetlerin denetiminde etkin bir rol oynaması gerekir. Bu amaçla Genelkurmay Başkanı, birçok Batı ülkesinde olduğu gibi, düzenli aralıklarla TBMM'de Milli Savunma Komisyonu ile bir araya gelmeli ve milletvekillerin sorularını yanıtlamalıdır. TBMM'nin silahlı kuvvetler üzerinde yetkisinin artırılması sadece TSK açısından değil, polis ve istihbarat birimleri dahil tüm güvenlik bürokrasisi açısından geçerli olmalıdır. MİT Müsteşarı, Emniyet Genel Müdürü gibi yetkililer düzenli olarak ilgili TBMM İhtisas Komisyonları'na bilgi ve hesap vermelidirler. Meclis, güvenlik bürokrasisinin kendisine tanınan ayrıcalıklı hakları suistimal edip etmedikleri konusunda etkin ve kurumsal bir sivil denetimin merkezi olmalıdır.

Bu noktada altı çizilmesi gereken bir diğer konu, AKP hükümetinin, eksik, çarpık da olsa, sivil-asker ilişkileri konusunda gösterdiği hassasiyeti güvenlik kuvvetlerinin diğer unsurları için göstermemesidir. Demokratik bir yönetimde sadece asker değil polis, istihbarat birimleri dahil tüm güvenlik kuvvetleri sivil yönetimin kontrolü altında olmalı ve hukuka uygun davranmalıdır. Bu kuvvetlerin hepsi, ellerinde bulundurdukları özel yetkiler ve güç kullanma tekelileri ile özel bir konumda bulunmaktadır. Bu kuvvetlerin hepsi ayrıcalıklarını kullanarak seçimlerin sonuçlarını etkileyebilecek veya demokratik seçimleri anlamsızlaştırabilecek olanaklara sahiptirler. İlkesel planda önemli olan halkın seçimini, seçilmişleri, demokrasiyi korumaktır. Önemli olan bu tercihlere tehdit oluşturanların üniformalarının rengi olamaz.

Sivilin güvenlik bürokrasisi ile ilişkilerinin özgürlükçü demokratik standartlara gelmesi için sadece kurumsal tedbirlerin alınması yeterli değildir. Yapılacak değişikliklerin kalıcı olabilmesi için siyasal kültürde ve toplumsal değerlerde de bir değişimin gerçekleşmesi gerekmektedir. Sivilleşme güvenlik bürokrasisinin kavram ve ilkeleri ile düşünmenin de terk edilmesi anlamına gelmelidir. Örneğin siyasetin "tehdit", "düşman" gibi kavramlarla yapılması; muhalif hareketlerin kolaylıkla "illegal" olarak adlandırılması; muhalefete karşı sıklıkla polisiye tedbirlere başvurulması da sivil demokrasi anlayışı ile bağdaşmamaktadır.

CHP, tüm anayasal siyasi hareketlere ilişkin olarak, bu tarz nitelendirmelerden uzak barışçıl bir dil kurmuştur. Mevcut iktidarın ise kendisine muhalif her hareketi "terör", "illegal" gibi kavramlarla ilişkilendirerek siyasi alanı militerleştirdiği, güvenlik dilini hakim

kıldığı görünmektedir. İktidara hakim olan bu zihniyet bir sonraki bölümde ortaya konduğu gibi tüm muhalif hareketleri güvenlik bürokrasisi için meşru hedefler haline getiren bir durum doğurmuştur. Sivilleşmeyi savunduğunu iddia edenler için bu durum en hafif ifade ile bir tutarsızlıktır. Sivilleşmeyi savunduğunu iddia edenler kendileri sivilleşememişlerdir.

Bu örneklerin de gösterdiği gibi, içinde bulunduğumuz dönemde, CHP sivilleşmeyi savunan, AKP ise sivilleşme konusunda direnen parti konumundadır. AKP'nin bu direniş, bu partinin geçmişte sivilleşme söylemi kullanmasının asıl nedeninin, sivillerin her halükarda güvenlik bürokrasisine hakim olması inancı değil, sadece güvenlik bürokrasisinin kendisinden yana olmamasından kaynaklanan bir kaygı olduğu görüşünü güçlendirmektedir.

CHP, ülkemizin demokrasisinin geçmişte yaşadığı acılardan yola çıkarak Türkiye'nin en kapsamlı sivilleşme projesini oluşturma kararlılığı içindedir. 12 Mart ve 12 Eylül gibi Türkiye'nin en baskıcı askeri müdahalelerine birçoğu özgürlükler pahasına direnen CHP için bu yaklaşım, geçmiş mücadelelerin ve olması gerekenin devamıdır.

II. Özgürlükçü Demokrasi

Demokrasinin tanımı zaman içinde değişiklikler gösterdi. 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanmaya başlayıp II. Dünya Savaşı ile patlayan olaylar dizisi ise insanlığa, tek başına çoğunluk tarafında yönetilmenin, huzuru, barışı, refahı, insanların can ve mal güvenliğini korumak için yeterli olmadığını gösterdi. Çoğunluğun desteği ile gelen yönetimler de hata yapabiliyor, katliamlara, kırımlara imza atabiliyordu. Bu tarihi tecrübe, insanlık tarihinin insanın içindeki “karanlık yüzü” ile en kitlesel ve çarpıcı yüzleşmesi olan II. Dünya Savaşı’nın canlı hatıraları ile birleşince, 1945 sonrasında, ideal düzen olarak adlandırılan demokrasinin tanımı değişti.

Demokrasi için hür ve adil seçimler, çoğunluğun belirli bir zümrenin egemenliğinde olmaması gerekiyordu. Bu konuda bir şüphe yoktu. Ama tek başına bu koşulun yerine gelmesi artık yeterli görülüyordu. İsteddiği kadar büyük bir çoğunlukla seçilsin, iktidarların insanların ellerinden alamayacakları, devletin yetkilerinin üstünde yer alacak bazı haklar olduğu kabul görmeye başladı.

İşte bu nedenle, II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden kurulan dünya düzeninin değerler manzumesinin temelini, ilk evrensel ifadesini 1948 Evrensel İnsan Hakları Beyanname’sinde bulan insan hakları konuldu. Evrensel Beyanname daha ilk cümlesinde istisnasız her insanın eşit ve devredilmez haklarının tanınmasının özgürlüğün, adaletin ve dünya barışının temeli olduğunun altını çizdi. Bütün insanların hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğdukları ve iktidarlar tarafından ellerinden alınamayacak haklara sahip oldukları, kurulan yeni düzenin temel ilkesiydi.

Bu gelişmeler doğal olarak demokrasinin tanımını da etkiledi. Vurguyu gücün çoğunluklara geçmesine yapan klasik demokrasi anlayışı, çoğunluğun iktidara sahip olması ilkesinden ödün vermeyen, ama azınlıkların veya tek tek her insanın da çoğunlukların iktidarına karşı korunmaları gerektiğini savunan özgürlükçü demokrasi anlayışına evrildi. Özgürlükçü demokrasi ile çoğunlukçuluk yerini çoğunluğun iktidar hakkını tanıyan ama çoğulculuğu da koruyan bir anlayışa devretti. Başta Batı dünyası olmak üzere dünyanın birçok yerindeki siyasal gelişmeleri bu özgürlükçü demokrasi anlayışı şekillendirdi.

Özgürlükçü demokrat bir düzenin üzerinde yükseleceği ana sütunları Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) muhtelif kararlarında tanımladı. Avrupa Birliği’nin (AB), aday ülkeler için belirlediği Kopenhag Kriterleri

de bu tanımlar ışığında şekillendi. Bu iki kaynağa dayanarak özgürlükçü demokrasinin beş ana ilkesi şu şekilde tanımlanabilir:

- İnsan haklarına saygı
- İstikrarlı ve kurumsallaşmış demokrasi
- Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü
- Azınlık haklarına saygı
- Siyasal-toplumsal çoğulculuk

Bu beş ana sütun arasında insan haklarının diğer dördünü kapsadığı, diğer dört sütunun içeriğinin muhtelif insan hakları ile tanımlandığı söylenebilir. İstikrarlı ve kurumsallaşmış demokrasi ile kast edilen, seçme-seçilme hakkı, ifade ve basın özgürlüğü, örgütlenme hakkı gibi hakların kurumsal garantiler altına alındığı bir sistemdir. İstikrarlı ve kurumsallaşmış demokrasi, iktidarların hür ve adil seçimlerle belirlendiği, iktidar yetkilerinin ise parlamento, özgür basın, özerk sivil toplum gibi kurumlar tarafından dengelendiği ve denetlendiği bir düzendir.

Benzer şekilde adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi, kanunsuz suç ve ceza olmaması, insan haklarının sınırlandırılmasının ancak kanunla yapılabileceği gibi haklar da hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesinin içeriğini belirler. Özgürlükçü demokrasi iktidarın bağımsız ve tarafsız yargı tarafından denetimi, bir başka deyişle kuvvetler ayrılığı, olmazsa olmazdır. Ancak bu yolla çoğunluğu elinde bulunduran iktidarların insan haklarını kısıtlayıcı veya yok edici eğilimlerinin önüne geçilebilir.

Son olarak, azınlık hakları ve siyasal-toplumsal çoğulculuk ilkelerinin temelinde insan haklarının her bir insan için eşit olması gerekliliği ve ayrımcılık yasağı, bireylerin kültürlerini koruma ve geliştirme hakkı gibi ana ilkeler bulunmaktadır.

Dolayısıyla, insan hakları özgürlükçü demokrasinin temelidir. Özgürlükçü demokrasiyi tanımlayan tüm diğer ilkeler de aslen insan haklarının üzerinde yükselir. CHP, bu özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. CHP, siyasetinin merkezine insan haklarını koymaktadır. İnsan hakları, devlet bu hakları tanıdığı için var olan değil, her insanın sadece ve sadece insan olmasından ötürü kazandığı haklardır. İnsan hakları, her hangi bir politika alanı değil, devlet otoritesinin meşruiyetinin temelidir.

İnsan haklarını siyasal söyleminin merkezine koyan CHP, bu hakların bir bütün olarak hayata geçirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bir başka deyişle CHP, medeni ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakların bölünmez bir bütün olduğunu düşünmektedir. İnsan haklarının bölünmez bütünlüğü anlayışı, CHP'nin sosyal demokrat duruşunun bir gereğidir.

Sosyal demokrasi, insanlara haklarının kanunlarda tanınmış olmasının insan haklarının hayata geçmesi için yeterli olmadığını savunur. Sosyal adalet sağlanmadan, insanlara kendilerine kanunen tanınan haklardan faydalanacak asgari olanaklar temin edilmeden, insan hakları fiilen hayata geçirilemez. Örneğin, asgari ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı olmadan yaşama hakkının, eğitim hakkı olmadan siyasi katılım hakkının içeriği boşalacaktır. Dolayısıyla CHP, özgürlükçü demokrasinin sosyal hakları da içerecek şekilde geliştirilmesi gerektiğine ve sonuçta sosyal demokrasiye ulaşılması gerektiğine inanmaktadır. CHP için sosyal politikalar basit bir siyasi tercih meselesi değil, yurttaşların haklarının yerine getirilmesi, yurttaşlara hakkı olanın sağlanması meselesidir.

CHP için, temelinde insan hakları bulunan bu özgürlükçü demokrasi ve sosyal demokrasi anlayışı "özgür insan" idealinde sembolleşmektedir. CHP, bugüne kadar hazırladığı Aile Sigortası, Sivil Toplum, Gençlik, Eğitim gibi tüm politikalarını özgür insan idealine dayandırmıştır. İnsanların özgür olabilmeleri için baskıcı devlet politikalarından, itaate ve bağımlılığa zorlayan toplumsal çevre baskılarından kurtarılmaları gerektiğini ve neo-liberal dogmalarla piyasaların insafına terk edilmeyip, sosyal devlet olanakları ile teçhiz edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Bir başka deyişle, özgür insan, tüm insan haklarını hayata geçirebilen insandır.

CHP'nin hedefi Türkiye'de özgürlükçü demokrasiyi yerleştirmektir. CHP'nin hedefi Türkiye'de cinsiyeti, dili, dini, mezhebi, etnik kökeni, ırkı ne olursa olsun her insanın insan haklarından eksiksiz faydalandığı yeni bir düzen bir kurmaktır.

CHP, ne bir zümrenin halk üzerinde tahakkümünü ne de çoğunluğun insan haklarını hiçe sayan siyasetlerini kabul edecektir.

CHP'nin siyasetinin, CHP'nin yeni siyaset dilinin merkezinde insan hakları bulunacaktır.

CHP'nin siyasetinin merkezinde özgür insan bulunacaktır.

TÜRKİYE'DE ÖZGÜRLÜKÇÜ DEMOKRASİ

Özgürlükçü demokrasinin temelinde insan hakları yer almaktadır. Parlamento, özgür basın, sivil toplum örgütleri gibi demokratik kurumları istikrarlı çalıştırarak, hukukun üstünlüğünü temin ederek, topluma ve siyasete çoğulculuğu hakim kılarak esas amaçlanan, insan haklarının hayata geçirildiği bir düzen kurmaktır. Böyle bir düzende, insanların eşitliği ilkesine aykırı olarak, seçkinler, silahlı kuvvetler gibi herhangi bir zümrenin iktidarı elinde tutması kabul edilemez. İktidar halkın tümü tarafından genel oyla seçilmiş seçilmişlerin elinde olmalıdır. Bununla beraber, özgürlükçü demokraside, iktidarı elinde bulunduranların bu gücü kullanarak yurttaşların haklarını ihlal etmeleri de kabul edilemez. Her bir bireyin, devletin dokunamayacağı, devletin yetkilerinin üzerinde yer alan özerk bir alanı, bir haklar manzumesi vardır.

Seçilmişler ile seçmenler arasındaki, bir nevi sözleşmesel bir ilişkidir. Seçmenler seçilmişlerin kendilerini yönetmesini, kendi özgürlüklerini sınırlayan kararlar alabilmesini kabul etmektedirler. Ama bu kabulün esaslı şartı, seçilmişlerin, seçmenlerin temel hak ve özgürlükleri ile şekillenen özerk alanını ihlal etmemesidir. Bu ihlallerin sistematik olarak yaşandığı rejimler demokratik niteliklerini kaybeder ve devlet otoritesinin meşruiyeti azalmaya başlar.

AKP yönetimindeki Türkiye'de, özgürlükçü demokrasinin bu esaslı şartına gittikçe daha az riayet edilmektedir. Bugün ülkemizde demokrasiye yönelik en büyük tehdit, iktidarın sınır tanımayan, muhalefete tahammülü olmayan ve temel özgürlükleri hiçe sayan baskıcı yaklaşımları ve uygulamalarıdır. Özellikle 2007 genel seçimlerinden sonra, AKP iktidarının baskıcı eğilimleri ve uygulamaları giderek daha belirgin hale gelmiştir. Yasadışı telefon dinlemeleri, muhalifleri susturmaya yönelik soruşturmalar, üniversite, basın, sivil toplum üyelerinin çok uzun sürelerle tutuklanmaları, özel mekânlarda yapılan yasadışı aramalar ve suç niteliği olmayan özel eşyalara el koymalar, firmalar ve medya kuruluşları üzerinde uygulanan mali baskılar Türkiye'de bir korku toplumu yaratmıştır.

Bu şartlar altında Türkiye, dünyada sayısı artmakta olan ve "seçimli otoriterlik", "otoriter demokrasi", "plebisitçi otoriterlik" gibi sıfatlarla anılan bir sisteme doğru evrilmektedir. Son on yılda dünyada askeri diktatörlük sayısı azalmış ama özellikle de kalkınmakta olan ülkeler arasında, baskıcı sivil yönetimlerin sayısı artmıştır. Türkiye'nin bu yönde ilerlediğini gösteren emareler, bir başka deyişle, insan haklarının hükümet tarafından

sistematik olarak ihlal edildiğine delil teşkil eden örnekler kaygı vericidir. Bu ihlaller aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

ARTAN BASKILAR, KAYBOLAN DEMOKRASİ

AKP hükümeti döneminde insan haklarının her alanda yoğun olarak ihlal edilmekte olduğu, inkâr edilemez bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan hakları ihlallerinin yoğunluğunun tespiti açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları önemli bir gösterge teşkil etmektedir. AKP iktidarı hem AİHM'in Türkiye aleyhinde verdiği kararlarda bir azalmanın olmadığı, hem de verilen kararların hayata geçirilmediği bir dönemdir. 2010 yılında, AKP iktidarının dokuzuncu yılına girerken, Türkiye hala aleyhine en çok karar verilen ülke sıfatını taşımaktadır. Kararların uygulanmasını takip etmekle yetkili Bakanlar Komitesi'nin önündeki kararların en çoğu da Türkiye'ye ilişkindir. Bir başka deyişle, Türkiye sistematik bir şekilde AİHM kararlarını uygulamama yolunu seçmektedir. Bu kararların birçoğu Türkiye'de sistematik hak ihlali olduğunu ortaya koymuş olmasına rağmen, yeni ihlallerin gerçekleşmemesi için hiçbir önlem alınmamaktadır. Bu hak ihlalleri yaşam hakkından, düşünce özgürlüğüne, kişi özgürlüğünden, özel hayatın mahremiyetine kadar birçok temel hak ve özgürlüğü etkilemektedir.

YAŞAM HAKKI

Yaşam hakkı ihlallerine ilişkin rakamlar alarm zillerinin çalınması için geç dahi kalınmış olduğunu göstermektedir. İnsan hakları kuruluşlarının verilerine göre, AKP'nin iktidarda olduğu 2003 yılı başından 2010 yılının ilk altı ayının sonuna kadar geçen sürede 101 kişi faili meçhul cinayete kurban gitmiştir. Bir başka deyişle, tam 101 kişi faili belli olmayan, ama siyasi nedenlerle işlendiği yönünde kuvvetli şüphe bulunan cinayetlerin maktulü olmuştur. Yine aynı dönemde, kolluk güçlerinin "dur ihtarına uymama" veya rasgele ateş açma gibi gerekçelerle yol açtığı ölümlerin sayısı da 315 olmuştur. Tam 212 kişi de, yine aynı dönemde, gözaltında veya cezaevinde şüpheli bir şekilde veya tedavilerinin engellenmesi nedeni ile hayatlarını kaybetmişlerdir. Bu rakamlar, en hafif ifade ile, şok edicidir.

Yukarda tasvir edilen tabloyu daha da vahim kılan ise, 2007 sonrasındaki dönemde yaşam hakkı ihlallerinde gözlemlenen artıştır. 2007 yılında, Türkiye genel seçimlere hazırlanırken, Polis Vazife Salahiyetleri Kanunu'nda (PVSK) yapılan bir değişiklikle kolluk kuvvetlerinin silah

kullanması kolaylaştırılmıştır. İnsan hakları örgütlerinin bu konudaki önerileri dikkate alınmamıştır. Değişikliğin yürürlüğe girmesinden iki yıl sonra İnsan Hakları Vakfı (İHV) tarafından yapılan şu değerlendirme üzücü bir gerçeği ortaya koymaktadır:

“Bu yetkiler kolluk kuvvetlerini adeta pervasızlaştırmış ve yasa değişikliğinin olası sonuçlarına yönelik dile getirilen kaygılar hızla gerçeklik halini alarak başta yaşam hakkı ihlalleri olmak üzere çok ağır hak ihlalleri yaşanmaya başlanmıştır. “

Devletin yurttaşlarının yaşam hakkına ilişkin tek yükümlülüğü kolluk kuvvetlerinin bu hakkı ihlal etmesini engellemek değildir. Devlet aynı zamanda bu hakkın başka şahıslar tarafından da ihlalini engellemek yükümlülüğü altındadır. Bu tarz bir ihlalin gerçekleşmiş olması halinde de devlet zanlıları yakalamak ve adalete teslim etmek yükümlülüğü altındadır.

Yaşam hakkının devlete yüklediği bu yükümlülükler açısından da AKP dönemi kabul edilemez gelişmelere sahne olmuştur. Gazeteci, aydın Hrant Dink'in 2007 yılında katli akla ilk gelen örneklerdendir. Suikast sonrası ortaya çıkan bilgi ve belgeler, devletin tüm istihbarat organlarının cinayetin gelmekte olduğunu gördüğünü, ama hiçbir önlem almadıklarını göstermektedir. Kabul edilemez davranışlar suikast sonrasında da devam etmiştir. Olayda ihmal veya dahli olduğundan şüphelenilen devlet görevlilerinin yargılanmasının önüne geçilmiştir. Bunun yerine, bu devlet görevlilerinin ihmallerini belgeleyen gazeteciler yargılanarak bir başka skandala imza atılmıştır. Konu AİHM önüne gelmiş ve Türkiye haklı olarak mahkum edilmiştir.

Hrant Dink'in katli sonrasında yaşananlar maalesef Türkiye'nin siyasi suikastlar tarihinde bir istisna teşkil etmemektedir. Ülkemizin birçok aydın suikastlara kurban girmiş ve cinayetlerin arkasındaki gerçek failler ortaya çıkarılamamıştır. Bu cinayetlere ilişkin davalar uzun süreler sürüncemede bırakılmış ve bazıları zaman aşımına uğratılmıştır. Soruşturmalarda yaşanan engelleri aşmak ve tüm bu cinayetleri bir bütünlük içinde araştırabilmek için CHP tam altı tane meclis araştırma önergesi vermiştir. Tüm bu önergeler AKP tarafından geçerli bir sebep belirtilmeden reddedilmiştir.

Yaşam hakkı konusunda bahsedilmesi gereken bir diğer konu da kayıplar sorunudur. Bu konu Türkiye'de insan haklarının temel sorunlarından

biridir. AKP hükümeti medya önünde verdiği sözlere rağmen bu sorunla yüzleşmekten kaçınmıştır. Meclis'te halen bir Kayıpları Araştırma Komisyonu kurulmamıştır. Hükümet, “Her Kişinin Zorunlu Kaybedilmeye Karşı Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yi” onaylamamıştır.

KİŞİ GÜVENLİĞİ

Tartışmasız en temel insan haklarında biri de “kişi güvenliği” kavramında ifadesini bulan işkence ve kötü muamele yasağıdır. AKP'nin “işkence ve kötü muameleyle sıfır tolerans” söylemi kağıt üzerinde kalmıştır. Türkiye'de halen ciddi bir kötü muamele sorunu vardır. Bu sorunun kökeninde yatan cezasızlık politikası AKP döneminde de aynen devam etmiştir.

Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından verilen bilgilere göre 14 Şubat 2005 ile 1 Haziran 2010 tarihleri arasında Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) işkenceyi ve kötü muameleyi yasaklayan 94 ve 95. Maddelerine muhalefet ettikleri gerekçesi ile haklarında adli soruşturma açılan 309 polisten ancak ikisi ceza almıştır. Yine aynı dönemde, TCK'nın “zor kullanım yetkisine ilişkin sınırın aşılması” maddesine muhalefet ettikleri gerekçesi ile haklarında adli işlem başlatılan 2032 polisten ancak 20'si ceza almıştır.

TBMM İnsan Hakları Komisyonu'nun 2009 raporundaki şu ifadeler sorunu tüm açıklığı ile ortaya koymaktadır:

“2003-2008 yılları arasında İstanbul polisi hakkında işkence iddiası ile ilgili olarak adli işlem başlatılan 431 personel hakkında 35 adet dava açılmıştır. Bu davalardan 14'ü halen devam etmekte olup 64 kişi hakkında beraat, 290 kişi hakkında takipsizlik kararı verilmiş ve devam eden davalarda da 76 kişi yargılanmaktadır. Ceza alan personel ise hiç yoktur.”

Beş yıllık dönem içerisinde on binlerce kolluk görevlisinin çalıştığı İstanbul'da bir tane bile işkence vakasının gerçekleşmediğinin düşünülmesi şaşırtıcıdır.

AKP yönetimi altında sürdürülen bu cezasızlık politikası henüz 2011 yılının başında BM İşkenceyi Önleme Komitesi'nin Türkiye'ye ilişkin değerlendirmelerinde de açıklıkla ortaya konmuştur.

Cezasızlık politikasının bir diğer örneği de işkence nedeniyle ödenen tazminatların rücu edilmesi konusunda görülmektedir. Devlet Memurları Kanunu'nun 13. maddesine göre “işkence ya da zalimane, gayri insani veya haysiyet kırıcı muamele” suçları nedeniyle AİHM tarafından verilen

kararlar sonucunda devletçe ödenen tazminatların sorumlu personele rücu edilmesi gerekmektedir. Ancak Türkiye geçtiğimiz yıllarda onlarca işkence davasında sorumlu bulunmuş ama bu 8, 5 yıllık dönemde tek bir tazminatın rücu edilmesi örneğine rastlanmamıştır.

Türkiye’de işkenceye cezasızlık politikası devam ettiği gibi, işkence ve kötü muamele iddiasında bulunanlar, bu iddialarının sonucu haklarında açılan kamu davaları ile karşılaşmaktadır. Kolluğun orantısız güç kullanımının olağanlaştığı Türkiye’de bu güç kullanımına karşı çıkanlar ağır bir şekilde cezalandırılmaktadır. TCK’nın 265. maddesinde düzenlenen görevi yaptırmamak için direnme suçundan 2006 yılında toplam 11.959 dava sonuçlandırılmış, bu davalarda toplam 10.207 kişi mahkûm olmuştur.

Türkiye 2011 yılına kadar BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi’nin Ek Protokolü’nü onaylamamış, bu Protokol tarafından öngörülen etkili ulusal izleme mekanizmasını kurmamıştır.

Türkiye’de yaşanan süreç kısaca işkenceye cezasızlığın kararlılıkla devam ettirilmesi ve kötü muamelenin alenileştirilmesi olarak tanımlanabilir. Kolluk kuvvetleri, öğrenciler, işçiler, sendikacılar gibi her türlü muhalif gruba karşı artık çekinmeden kameralar önünde aşırı güç kullanmakta, kötü muamelede bulunmaktadır. Rakamların gösterdiği üzere, kolluk kuvvetleri bu konularda arkalarında siyasi iradenin desteği olduğunu haklı olarak düşünmektedirler.

KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ

AKP tarafından çıkarılan 2005 tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu’nun (CMK) 100. maddesi ile Türkiye’de bir koruma tedbiri olan tutuklama, otomatik hale gelmiştir. İnsan hakları hukuku açısından tutuklama istisnai bir tedbir olmalı iken, Türkiye’de, özellikle de katalog suçlar diye adlandırılan suçlar açısından kural haline gelmiştir. Tutukluluk ceza olarak kullanılmaktadır.

Tutuklu sayılarındaki artışlar durumun vahametini çok açık göstermektedir. 2005 yılında 28.364 kişi adli suçlardan ötürü tutuklu iken bu sayı 2009’da 52.512 olmuştur. 2005’te 1.537 olan terör suçlarından tutuklu sayısı 2009 yılında 3.361 olmuştur. Artış yüzde yüzden dahi fazladır. Benzer şekilde, 2005 yılında 1.111 kişi çıkar amaçlı suç örgütü kurmaya ilişkin suçlardan tutuklu iken bu rakam 2009 yılında 3.886 olmuştur. Artış yaklaşık yüzde 350’dir. Dolayısıyla, 2005 yılında 31.012 olan tutuklu sayısı, 2009 yılında 59.759 olmuştur. Toplam tutuklu sayısı 2000 ile 2005 arasında

yüzde 25 artmış iken, 2005 ile 2009 arasındaki artış yüzde 92 olmuştur. Bu vahim tablo Türkiye’de “ileri demokrasi” diye adlandırılmaktadır.

Türk uygulamasını inceleyen AİHM, Türkiye’de verilen tutuklama kararlarının insan haklarını sistematik olarak ihlal ettiğini tespit etmiştir. Cahit Demirel/Türkiye pilot kararında AİHM, Türkiye’de tutuklama kararlarının basmakalıp gerekçelerle verildiği ve yenilendiğinin altını çizmiş ve bunun sistemik bir sorun olduğunu saptamıştır. Kararın üzerinden 1,5 yıla yakın zaman geçmesine rağmen, hükümet durumu düzeltmek için hiçbir girişimde bulunmamıştır.

Türkiye’deki tutuklamaların incelemesi çok açık bir şekilde göstermektedir ki, kararların hakimler tarafından alınması her zaman hukuka uygun oldukları anlamına gelmemektedir.

DÜŞÜNCEYİ AÇIKLAMA, BİLGİ ALMA-VERME VE BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Düşünceyi açıklama, haber alma ve verme ve bu faaliyetlerin kitleselleşmesi olarak algılanabilecek olan basın özgürlüğü, özgürlükçü demokrasinin olmazsa olmazlarıdır. AİHM düşünce özgürlüğünü, demokratik toplumun esaslı temellerinden biri ve demokratik toplumun ve her bir insanın ilerleyişinin temel şartlarından olarak tanımlamıştır. Yine AİHM bu özgürlüğün sadece itibar gören veya zararsız sayılan haberler veya fikirler bakımından değil; aynı zamanda devlet veya halkın bir bölümü için aykırı, kural dışı, şaşırtıcı veya endişe verici cinsten olan görüşler için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Demokratik toplumun asli unsurları olan çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik gibi değerlerin gereği, düşünce özgürlüğünün yaşatılmasıdır.

Özgürlükçü demokrasi açısından bu kadar yüksek derecede önem taşıyan düşünceyi açıklama ve basın özgürlükleri açısından Türkiye’nin içinde bulunduğu durum iç karartıcıdır. En son Nedim Şener ve Ahmet Şık örneklerinde de görüldüğü üzere, Türkiye gazetecilik yapılması çok tehlikeli bir yer haline gelmiştir. Türkiye’yi daha basılmamış kitapların dahi toplandığı bir ülke konumuna getirme “şerefine” AKP nail olmuştur.

Ülkemizin mevzuatı ifade özgürlüğü açısından tam bir mayınlı arazi görüntüsü sergilemektedir. TCK’da yer alan 20’den fazla madde (örneğin md. 125, 213-217, 219, 220, 285, 288, 301, 305, 318, 327-330), Basın Kanunu (örn. md. 19, 20, 25/3), Terörle Mücadele Kanunu (md. 6-7), Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Kanun’da (md. 4) yer alan muhtelif

maddeler düşüncenin ifadesini cezalandırmaya olanak tanımaktadır.

Sadece 2010 yılının ilk altı ayında 596 kişi için, düşünce açıklamak ile ilişkili davalarda 1.219 yıl hapis cezasına hüküm verilmiştir. Aynı dönemde 7 gazete için yayın durdurma veya toplatma kararı verilmiştir. Binlerce kişi TCK, Terörle Mücadele Kanunu (TMK), Siyasi Partiler Kanunu (SPK) gibi kanunların düşünce özgürlüğünü sınırlayan maddeleri uyarınca tutuklu olarak yargılanmaktadır. 2005'te TCK'nın kabul edilmesi ve 2006 yılında TMK'da yapılan değişikliklerden sonra bu rakamlar artış göstermiştir.

Özgür basın halkın gözü kulağıdır. Türkiye'de basına uygulanan baskılar halkın gözlerini dağlayacak, kulaklarına tıpa tıkaç seviyeye gelmiştir. Saygın insan hakları örgütü Freedom House, 2011 tarihli raporunda, basın özgürlüğü açısından Türkiye'yi 196 ülke arasında 112., Avrupa'da ise sonuncu olarak göstermiştir. Türkiye 112. Sırayı Bangladeş, Kongo, Kenya, Senegal ve Uganda ile paylaşmaktadır. Türkiye'nin basın özgürlüğü puanı 2007-2011 arası düşüş göstermiştir.

Basın özgürlüğü en sık olarak TMK kapsamında sınırlandırılmaktadır. Yargı organları terör suçunu çok geniş tanımlamakta, çok kolaylıkla gazetecileri terör örgütü propagandası yapmakla suçlamaktadırlar. Gazetecilere yöneltilen bu suçlamaların yanı sıra TMK'nın 6. maddesi uyarınca onlarca süreli yayının yayımı 15 ila 30 gün süreyle engellenmiştir. AİHM, Ürper pilot kararı ile bu uygulamanın sansür niteliği taşıdığını belirterek gerekli yasal düzenlemenin yapılması gerekliliğini ortaya koymasına rağmen, diğer AİHM kararları gibi bu karar da hükümet tarafından uygulanmamıştır.

Başta Başbakan tarafından olmak üzere açılan hakaret davaları basın özgürlüğünü ciddi biçimde tehdit etmektedir. 2011'in ilk üç ayında 44 medya mensubu hakaret iddiası ile açılan ceza davaları kapsamında 77 yıl 3 ay hapis istemi ile yargılanmıştır. Üçü toplam 11 ay hapse mahkum edilmiştir. Aynı dönemde toplam 13 medya mensubundan toplam 350 bin lira tazminat talep edilmiştir.

Radio ve televizyon kanalları da AKP'li üyeler tarafından kontrol edilen RTÜK'ün verdiği program durdurma veya yüksek meblağlı idari para cezalarının tehdidi altındadır. Ulusal bir haber kanalı anadilde eğitim gibi konuların tartışıldığı bir programdan ötürü 286 bin lira para cezasına çarptırılmıştır. Bu yüksek para cezaları özellikle de yerel yayın organları için varoluşsal bir sorun yaratabilmektedir. Kurul'un siyasi baskılara ne

kadar açık olduğu kısa bir süre önce yaşanan "Muhteşem Yüzyıl" dizisi ile ilgili tartışmalarda da çok açık görülmüştür. Hükümetten dizi aleyhine açıklamalar gelmesi üzerine Kurul çok kısa sürede ilgili kanala bir uyarı cezası vermiştir.

Bu "yasal" yolların yanı sıra birçok diğer baskıyla da uğraşmak zorundadırlar. Basın mensupları tehdit edilmekte ve saldırılara uğramaktadırlar. Bu tehditler karşısında kolluk kuvvetlerinin yardımına ihtiyaç duyan basın mensupları, muhalif iseler, bu yardımı kolay kolay elde edememektedirler.

Basın mensupları medya dünyasını şekillendiren medya-siyaset-ticaret ilişkilerinin de tehdidi altındadırlar. Medya grupları milyarlarca doları bulan vergi cezaları ile sindirilebilmektedir. Başbakan açık açık gazetelerde çıkan yazılardan gazete patronlarını sorumlu tutacağını söylemekte, gazete patronları yazarlarına bu baskıyı "rücu" etmektedirler. Devlet kaynakları ile veya Deniz Feneri gibi kaynaklardan elde edilen gelirlerle yandaş bir medya da şekillendirilmiştir.

21. yüzyıl Türkiye'sinde sanatsal ifade özgürlüğü de ciddi tehlike altındadır. İstanbul-Tophane'de vuku bulan olaylar karşısında başta Başbakan olmak üzere hükümet üyelerinin tepkileri ve en son yaşanan "ucube" krizi iktidarın sanata bakış açısını büyük bir açıklıkla ortaya koymaktadır.

Sansür politikasının yakıcı olduğu bir diğer alan İnternet'tir. AKP hükümeti tarafından çıkarılan 5651 İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun'a dayanarak onbinlerce İnternet sitesi erişime engellenmiştir. Bu sayı tam olarak bilinmemektedir. İdare, bu konudaki istatistikleri açıklamamaktadır. Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu da açıklanması yolunda yapılan başvuruları reddetmektedir. Üyeleri AKP tarafından atanan Bilgi Teknolojileri Kurumu şimdi de tüm İnternet kullanıcılarını filtre adında bir yapıyla sansürlenmeyi planlamaktadır. İdarenin bu tarz uygulamaları önde gelen internet sitelerini "çirkin", "berbat", "ahlaksız" olarak nitelendiren Başbakan tarafından da destek bulunmaktadır.

Sonuç olarak, düşünceyi açıklama özgürlüğü açısından Türkiye'nin içinde bulunduğu durum fazlasıyla karanlıktır. Basın mensupları dört bir yandan gelen baskılar karşısında oto-sansüre başlamışlardır. Baskılar, özgürlükçü

demokraside iktidarı denetleme işlevinin en önemli aktörlerinden biri olması gereken basını bu amaca hizmet etme olanağından mahrum bırakmıştır. Basının kaleminin kırılması, halkın kulaklarının tıkanması, gözlerinin bağlanması anlamına gelmektedir. Özgür basın olmadan özgür demokratik tartışma olmamaktadır.

TOPLANTI, GÖSTERİ ve YÜRÜYÜŞ YAPMA HAKKI

Bireylerin, toplantı, gösteri veya yürüyüş gibi şekillerde bir araya gelip düşüncelerini ortakça ifade etmeleri özgürlükçü demokrasilerin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu tip etkinlikler düşünceyi ifade etme özgürlüğünün kitlesel görünümüdür.

İfade özgürlüğünün diğer görünümü gibi, toplantı ve gösteri hakkı da Türkiye’de ciddi tehdit altındadır. AKP, 12 Eylül’ün en işlevsel yasalarından biri olan 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü yasasına hiçbir olumlu değişiklik yapmamıştır. Yasa’nın 28 ve 32. maddeleri yoluyla birçok siyasi etkinlik cezai yaptırıma tabi tutulmaktadır. Türkiye’de her yıl binlerce kişi, sadece demokratik haklarını kullandıkları için bir yandan 2911 sayılı Yasa’nın bir yandan da yine AKP tarafından çıkarılan 5326 sayılı Kabahatler Kanunu’nun muhatabı olmaktadır. Örneğin, iki üniversite öğrencisi, sadece Başbakan’ın bir konuşmasında protestoda bulunup, ‘parasız eğitim’ istedikleri için, sudan gerekçelerle, 14 aydır hapiste bulunmaktadır.

2009 yılında toplantı ve gösterilerde meydana gelen olaylarda 6 kişi yaşamını yitirmiş, 301 kişi yaralanmış, 1.494 kişi gözaltına alınmış ve 688 kişi tutuklanmıştır. 2010’un ilk altı ayında yapılan müdahalelerde ise 68 kişi yaralanmış, 1.263 kişi gözaltına alınmış ve 129 kişi tutuklanmıştır.

AKP iktidarı birçok diğer insan hakları ihlallerinin yanı sıra özellikle de muhalif gösterilere uygulanan aşırı polis şiddeti ile anılacaktır. Başta öğrenciler ve sendikali işçiler olmak üzere birçok muhalif kesim, gösterileri barışçıl olmasına rağmen polis şiddetine ve kovuşturmalara maruz kalmışlardır. 2008 yılı 1 Mayıs’ında İstanbul’un Taksim Meydanı’na çıkmaya çalışan DİSK’e bağlı işçilere reva görülen ve hükümet üyelerinin yasal olduğunu savunduğu muamele hatıralardan çıkmayacaktır. Sadece bir inat uğruna tüm bir İstanbul durma noktasına getirilmiş, özgürlük vermek yerine tüm bir şehir ahalsinin sıkıyönetime tabi tutulması tercih edilmiştir. AKP iktidarı, aşırı kuvvet kullananları koruyarak ve hatta taltif ederek bu süreci desteklemiştir. İçişleri Bakanı, TEKEL işçilerinin gösterisini herkesin

gözleri önünde aşırı şiddet kullanarak dağıtan polis kuvvetlerinin “yeter ölçüde, orantılı” kuvvet kullandıklarını savunabilecek kadar sorumsuzca davranabilmiştir.

AKP iktidarı en barışçıl gösteri ve yürüyüşleri dahi illegalleştirme, kanun dışılıkla itham etme siyaseti gütmektedir. Yükseköğretime Geçiş Sınavı’nda (YGS) ortaya çıkarılan şifre skandalını protesto için barışçıl şekilde yürüyen lise öğrencileri dahi Başbakan tarafından illegal örgütçülükle suçlanabilmiştir. Yürütmenin başı tarafından benimsenen illegalleştirme politikası, yansımasını gösterilere ilişkin yapılan yargılamalarda bulmuştur. Sadece 2010 yılının ilk altı ayında 146 kişi 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefet ettikleri gerekçesiyle 900 yıl hapse mahkum edilmişlerdir.

ÇOCUKLAR VE GÖSTERİ HAKKI

Toplantı ve gösteri hakkının ihlallerinden bahsederken üzerinde önemle durulması gereken bir diğer konu da kamuoyunda “taş atan çocuklar” diye bilinen çocukların durumudur. 2006 yılında yoğunlaşan gösteriler karşısında Başbakan’ın müdahale edilirken “çocuk, kadın gözetilmeyecek” açıklamasını takiben TMK değiştirilmiş ve çocuklar -18 yaşından küçükler de- terör suçlarından Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri’nde yargılanmaya başlamışlardır. Hükümet, insan hakları örgütlerinin, yapılanın çocuk haklarının açık ihlali olduğu yönündeki eleştirilerine kulaklarını kapadı.

Hükümetin 2006 yılında başlayan bu yeni duruşu yüzlerce çocuğun hayatlarının başlangıcında ülkemizin ceza adaleti sisteminin paslı çarkları arasında ezilmesine yol açmıştır. 2006 ve 2007 yıllarında toplam 1.572 çocuk hakkında terör ve terörle ilgili ceza hükümleri uyarınca dava açılmıştır. Bu çocukların yaklaşık 500 tanesi tutuklu yargılanmıştır. 2009 yılı içinde, toplantı ve gösterilere katıldıkları için TMK kapsamında yargılanan 177 çocuk 772 yıl hapse mahkum edilmiştir. Her ne kadar 2010 yılında, yoğun kamuoyu baskısı ile, hükümet geri adım atarak TMK’da çocuklar lehine bazı düzeltmeler yapsa da, rakamlar bu düzeltmelerin de yeterli olmadığını göstermektedir. 2010’u ve 2011’in ilk 4 ayı kapsayan 16 ay içinde 638 çocuk gözaltına alınmış, bunlardan 211’i tutuklanmıştır. Özetle, Başbakan’ın dediği gibi, AKP’nin baskıcı politikaları ne çocuk, ne kadın demis; herkese “eşit” davranılmıştır.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Hiçbir özgürlükçü demokrasi örgütlü toplumun desteği olmadan ayakta duramaz. Örgütlü bir sivil toplum özgürlükçü demokrasilerde gerekli olan denge ve denetim mekanizmasının kitlesel gücünü oluşturacaktır. Örgütlülük, düşünceyi ifade özgürlüğünün etkin kılınması için de önemli bir şarttır. Yurttaşlar ancak örgütlenerek siyasi kararlara katılmalarını daha etkin kılabilirler.

Türkiye’de sivil örgütlenmeler, basına yapılanlara benzer şekilde, hükümetin çift taraflı baskısı altındadırlar. Muhafif örgütlenmeler kolluk kuvvetlerinin ve diğer devlet organlarının baskıcı politikalarından nasiplerini almaktadırlar. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Sarmaşık Derneği gibi muhafif örgütlenmelerin başlarına gelenler bu baskılara örnek teşkil etmektedir. Her ne kadar yeni bir dernekler kanunu kabul edilmişse de, dernekler hala kapatılma riski ile karşı karşıyadır. Muhafif örgütlenmeler bu tarz bir muameleye maruz kalırken, Deniz Feneri gibi hükümet yanlısı kuruluşlar her türlü destek görmektedirler. AKP, sivil toplum dünyasını da yandaşılaştırmaya çalışmaktadır.

Sosyal demokrasi için en önemli sivil toplum örgütlenmelerinden biri hiç kuşkusuz sendikalardır. Sendikalar sosyal adalet arayışında sosyal demokrat partilerin doğal müttefiki durumundadırlar. AKP’nin örgütlenme hakkı ve sosyal adalet karşıtı davranışlarının en görünür olduğu alanlardan biri de sendikal haklardır. AKP, AB sürecinde talep edilmesine ve bu yönde müteaddit sefer söz vermiş olmasına rağmen sendikal hakları genişleten değişiklikleri kabul etmemiş, 12 Eylül rejiminin getirdiği baskıcı kanunları kendi çıkarı için kullanmıştır.

Hala birçok kişinin sendika kurma hakkı yoktur. Sendikaya üyelikte büyük maddi yük getiren noter şartı devam etmektedir. Toplu sözleşme hakkını olanaksızlaştırmaya yarayan işkolu, işletme ve işyeri barajları varlıklarını sürdürmektedir. Halen sendikalar iç işleyişlerini istedikleri gibi düzenleyememektedirler. İşyeri demokrasisinin yapıcı unsurlarından olan, toplu sözleşme yapmak için hangi sendikanın yetkili olacağıнын belirlenmesi için referandum yapılması hakkı halen tanınmamaktadır. Birçok grev yasağı ve engeli varlığını sürdürmektedir.

Kamu emekçilerinin durumunda ciddi bir gelişme söz konusu değildir. Yapılan Anayasa değişikliği ile grevli toplu sözleşme hakkı tanınmamıştır. Düzenlemeye göre toplu sözleşme yapılması sırasında uyuşmazlık çıkması

halinde taraflar Kamu Görevlileri Hakem Kuruluna başvurabilecektir. Kamu Görevlileri Hakem Kurulu kararları kesindir ve toplu sözleşme hükmündedir.

AİHM, birçok kararında Türkiye’deki kamu görevlilerinin örgütlenme hakkını kullandıkları için idari yaptırımlara uğramalarını Sözleşme’ye aykırı bulmuştur. (Karaçay, Beykara ve Demir, Enerji Yapı-Yol Sen). Bu konuda da kararların gereği yapılmadığı gibi, tam tersine örgütlenme hakkını kullanan kamu görevlileri hakkında yüzlerce işlem yapılmıştır.

Yukarda sayılanlar ve bunlar gibi birçok uygulama ile Türkiye Uluslararası İş Örgütü’nün (ILO) sendikalaşma ve toplu iş sözleşmesi yapma haklarını düzenleyen 87 ve 98 sayılı sözleşmelerini ihlal etmektedir.

Bu ihlaller akabinde yaşam hakkına kadar ulaşan başka hak ihlallerine yol açmaktadır. Tuzla tersanelerinde yaşananları, kumla kot pantolon taşıyan işçilerin sağlık sorunlarını, penceresiz minibüslerde taşınım sel suları ile can veren işçilerin başına gelenleri iş kazası diye açıklamak mümkün değildir. Örgütlenip haklarını savunacak güce ulaşamayan emekçilerin hakları her gün ihlal edilmektedir.

Yandaşılaştırma çalışmalarının en yoğun olarak gözleendiği alanlardan biri de sendikalardır. Birçok işçi ve memur sarı sendikalara üye olmaya zorlanmaktadır. Sarı sendikalar, sendikacılığın asıl işlevi olması gereken emekçi hakları savunusu yapmamakta, tam tersine korporatist bir mantıkla emekçileri daha rahat yönetilebilir kılmak için aracı kurum işlevi görmektedirler.

Tüm bunlar yaşanırken, 2008 1 Mayıs’ı örneğinde olduğu gibi, hükümet yetkilileri bağımsız kalmaya çalışan sendikacıları açık hedef göstermektedir. Birçok muhafif hareket için izlenen “illegalleştirme”, yasal siyasetin sınırlarının dışına çıkarma çabası bağımsız sendikalar için de izlenmektedir.

AKP, örgütlenme özgürlüğü ve özellikle de sendikal haklar konusunda 12 Eylül rejiminin kendisine verdiği mirası büyük bir mutlulukla kabul etmiş olarak uygulamasına devam etmektedir. Bu alan, 12 Eylül rejimi ile AKP zihniyeti arasındaki benzerliklerin en bariz görüldüğü hak sahalardan biridir. Tüm bu baskıcı politikalar sonucu 12 Eylül öncesi 42 milyon nüfuslu Türkiye’de iki buçuk milyon olan aktif sendikalı işçi sayısı, 72 milyonluk Türkiye’de sadece 650 bindir. Türkiye, emekçilerin insan haklarının günlük sıklıkla ihlal edildiği bir ülke konumundadır.

GİRİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ

AKP'nin tartışmasız bir şekilde imzasını attığı bir başka hak ihlali alanı da girişim özgürlüğüdür. Girişim özgürlüğü, ekonomik alanda çoğulculuğun korunması açısından büyük önem taşımaktadır. AKP'nin çoğulculuk karşıtı tavrı ekonomi dünyasında da gözlenmektedir. Yandaş kuruluşlar kamu ihalelerinde kayırmakta, vergi denetimlerinden kaçırılmakta, devletle olan her türlü izin ilişkisinde ayrıcalıklı bir konumdan faydalanmaktadır. Siyasi bakımdan bağımsız kalmaya çalışan sermaye sahipleri ise temelsiz vergi cezaları, kamu ihalelerinden dışlanma, bürokraside işlerinin yürümemesi, Rekabet Kurulu gibi idari otoriteler tarafından verilebilecek idari para cezaları gibi risklerin altına sokulmaktadır. Bir başka deyişle, sermaye sahipleri ya AKP'den yana taraf olmak, ya da bertaraf olmak tehdidi altındadırlar.

İş dünyası mensupları, bu korkular içinde ekonomiye dair eleştirilerini dahi yüksek sesle dile getirememektedirler. Hükümet yanlısı olmayan girişimciler gerçekleştirmek istedikleri yatırımları yapmaktan mali baskılar, keyfi cezalar, siyasi tacizler ve önünü görememe gibi nedenlerle vazgeçmektedir. Haksız rekabet ortamı, hükümete yakın iş adamları kollarırken hak edenlerin dışlanmasına yol açmaktadır.

Girişimcilerin en çok şikâyetçi oldukları konuların başında vergi denetiminin siyasallaşması gelmektedir. Bu uygulamalar Türkiye'yi gittikçe yatırım yapılması riskli bir ülke haline getirmektedir. Ekonomik kalkınmanın motoru olan büyük hacimli yatırımların yapılabilmesi için yatırımcılar hukuki güvenlik ve öngörülebilirlik aramaktadırlar. Vergi sisteminin siyasallaşması bu öngörülebilirliği yok etmektedir. Bu tarz partizan uygulamalar yatırımcıların adalet duygusunu da zedelemekte, haksız rekabete yol açmaktadır. Ülkemizde özgürlükçü demokrasinin temel bir unsuru olan girişim özgürlüğünden söz etmek giderek zorlaşmaktadır.

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ

Türkiye'de hak ihlallerinin son zamanlarda en sık yaşandığı ve bu ihlallerin arkasında hükümetin olduğuna dair şüphelerin yoğunlaştığı alanlardan biri de özel hayatın gizliliğidir. Türkiye her gün ifşa edilen gizli kamera görüntülerinin, telefon görüşmesi kayıtlarının gündemi oluşturduğu bir korku toplumu haline gelmiştir. Artık telefonda dinlenme kaygısı ile rahat konuşamamak normal karşılanan bir davranıştır. Bu dinlemelerin

önemli bir kısmı kanuna uygunlukları tartışılır bir şekilde, ama her koşulda insan hakları hukukuna aykırılık teşkil eden bir temelde, kolluk kuvvetleri tarafından yapılmaktadır. Bir diğer grup özel hayat ihlalinin ise kimler tarafından yapıldığı tam belirli değildir. Fakat bu tarz ihlallerin hep muhalif şahısları hedef alması, kolluk kuvvetlerin bu tip ihlallerin üzerine gitmemesi gibi olgular idarenin sorumluluğunu doğurmaktadır.

AKP, 2005 yılında yürürlüğe giren CMK'nın 135. maddesi ile teknik takip, dinleme gibi özel hayata müdahale içeren kolluk tedbirlerinin uygulama alanını genişletmiştir. Yine 2005 yılında polis, jandarma ve MİT'in yetkilerini düzenleyen kanunlarda yapılan değişikliklerle, bu kurumlara geniş kapsamlı ve suistimale açık istihbari dinleme yetkisi verilmiştir. Belirtilen kanun maddeleri dahi istenilirse kişilerin özel hayatlarını koruyabilecek şekilde yorumlanabilecekken, yargı organları hakları sınırlayan kolluğun yetkilerini genişleten –ve bazen kanunun hükümlerini ihlal dahi eden- yorumları tercih etmişler ve kolluk kuvvetlerine tüm Türkiye'yi dinleme yetkisi veren inanılması zor kararlara imza atmışlardır.

Bu durumun ortaya çıkarılmasını takiben jandarma gibi bazı kolluk birimleri için uygulamanın durdurulduğu anlaşılrsa da bu uygulamanın polis tarafından farklı bir hukuki yol izlenerek devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Hukuk açısından en rahatsız edici konulardan bir tanesi de dinleme-teknik takip konusunun tam bir gizlilik örtüsü altında yürümesidir. Bu yönde verilen kararlar gizlidir ve esas defterine işlenmemektedir. Dolayısıyla denetimleri mümkün olmamaktadır. Dinleme işlemlerini hayata geçirmekten sorumlu olan Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı'nın (TİB) tüm yöneticileri hükümet tarafından atanmıştır. TİB yaptığı işlemlerin rakamları konusunda dahi şeffaf değildir. Dolayısıyla kurum hem yargının hem yasamanın hem de kamuoyunun denetiminin dışında kalmaktadır.

ADİL YARGILANMA HAKKI VE ÖZEL YETKİLİ AĞIR CEZA MAHKEMELERİ

Yukarda özetlenen birçok hak ihlali 2005 yılında yürürlüğe giren CMK'nın 250. maddesi uyarınca kurulan Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nde vuku bulmaktadır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ni (DGM) kaldırdığını ve özgürleşme yolunda ileri bir adım attığını iddia eden AKP hükümeti CMK 250 mahkemeleri ile DGM'leri dahi aranır hale getirmiştir. Daha önce DGM'lere dahi verilmemiş çok sayıda yetkinin bu mahkemelere verildiği görülmektedir. Bu mahkemeler, özgürlükçü demokrasinin esaslı

unsurlarından olan, adil yargılanma hakkının nerdeyse her gün ihlal edildiği kurumlar haline gelmişlerdir. Gizli tanık, gizlilik kararı alınarak delillerin sanığa gösterilmemesi gibi uygulamalar ile savunma haklarının içi boşaltılmaktadır. Bu mahkemelerin aldıkları kararlar, bir kararın hakimler tarafından, belli bir kanuna dayanılarak alınmasının her zaman hukuka, özellikle de insan hakları hukukuna uygunluk anlamına gelmeyeceğinin en can yakıcı örneklerini teşkil etmektedir.

SONUÇ: AKP OHAL'İNE KARŞI ÖZGÜRLÜKÇÜ DEMOKRAT CHP

Dokuz senelik AKP iktidarı sonucunda özgürlükçü demokrasi açısından içinde bulunduğumuz tablo hiç de iç açıcı değildir. Yukarıda ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere, özgürlükçü demokrasinin üzerinde yükseldiği tüm hak ve özgürlükler yoğun şekilde ihlal edilmektedir. Bu şartlar altında korku toplumundan bahsetmek, siyasal sistemin artık seçimli otoriterlik haline geldiğini iddia etmek hiçbir abartı içermemektedir.

Sistematikleşmeye başlamış olan ihlallerin çoğunun altında AKP döneminde kabul edilmiş olan kanunlar bulunmaktadır. 2005 tarihli TCK ve CMK; yine aynı tarihli ve polis, jandarma ve MİT'in yetkilerini düzenleyen kanunları değiştiren kanunlar; 2006 tarihli TMK değişiklikleri; 2007 tarihli PVSK değişiklikleri; yine 2007 tarihli internet kanunu gibi kanunlar özgürlükleri engelleyen sistemin bel kemiğini oluşturmaktadır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Sendikalar Kanunu gibi diğer sınırlayıcı kanunların geçmesi ise 12 Eylül'e kadar gitmekte, AKP de, AB süreci ve sivil toplumun taleplerine rağmen gerekli değişiklikleri yapmamaktadır. Kurulan baskıcı rejimin yasama kısmında AKP'nin tam bir sorumluluğu vardır.

Özgürlükleri cendereye alan yukarıda sayılan kanunlar manzumesi arasında TMK özel bir önem taşımaktadır. AKP'nin siyasal düzlemede yürüttüğü, tüm muhalefeti hukuk dışı gösterme gayretinin hukuki tezahürü TMK'da 2006 yılında yapılan değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerle Türk Ceza Kanunu'nun yarısı terörle bağlantılandırılmış, terör tanımı alabildiğince genişletilmiştir. Maddi hukuktaki bu gelişme, usul hukukunda CMK md. 250 uyarınca Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nin kurulması ile perçinlenmiştir. Teknik gözüken bu iki değişikliğin fiili sonucu şu olmuştur: her ne kadar Olağanüstü Hal (OHAL) kaldırılmış gibi gözükse de OHAL kalıcılığı ve Türkiye'nin her köşesine hakim hale getirilmiştir. Bu yeni durum AKP OHAL'idir. AKP OHAL'i çocukları dahi terörist olarak

görebilecek, çocukları dahi olağanüstü yargılama usullerine tabi tutacak kadar hak ve hukukla ilişkisini kesmiştir.

AKP OHAL'i her zaman kanunlar üzerinde de yükselmemektedir. Gösterilerde aşırı güç kullanımı veya daimi hale getirilmiş telefon dinlemeler gibi uygulamaları yasaklayan hükümler halen ceza kanunlarında bulunmaktadır. Ancak bütün bu uygulamalar artık kurumsallaşmış bir "cezasızlık" politikasının koruması altında gelişmektedir. Kolluk kuvvetleri yetkilerini sınırlarını aşarak kullandıklarında, bunu hükümetin siyasi doğrultusunda yaptıkları sürece, herhangi bir yaptırıma tabi olmayacaklarını çok iyi bilmektedirler. Bu örneklerden çıkarılabilecek olan ders sadece TCK, CMK gibi yasalardaki anti-demokratik hükümleri değiştirerek Türkiye'yi özgürlükçü demokrasiye taşımanın mümkün olmayacağıdır. Özgürlükçü doğrultuda değişiklikler yapılırsa da bu değişikliklerin fiilen hayata geçmesini sağlayacak kurumsal reformlara ihtiyaç vardır.

Kurumsal reformların öncelikli hedefi yargı erki olmak zorundadır. Demokrasi tarihi, kanunların kendilerine verdiği yetkileri suistimal etmeye çalışan kolluk kuvvetlerine ve bu uygulamaları destekleyen hükümetlere yabancı değildir. Ancak, yine aynı tarih göstermektedir ki, yürütmenin bu tarz kötü eğilimlerinin önüne geçmesi gereken, yargı gücüdür. İktidarlar, ellerindeki gücü kullanarak basını susturmaya, sivil toplumu sınırlandırmaya, insanların dokunulmaz haklarına dokunmaya teşebbüs ederlerse, bunun son kertede önüne geçmesi gereken bir yargı erki bulunmalıdır.

Yukarıda verilen örneklerin de gösterdiği üzere, Türkiye'deki yargı erki bu gelişmelerin önüne geçmek bir yana, bu gelişmelere "kanunilik" sosu katacak kararlara imza atmıştır. Yargı, bağımsızlığını yitirmiş, hükümetin dümen suyuna girmiş, insan haklarından, özgürlüklerinden değil hükümetten, genişletilmiş kolluk yetkilerinden yana tavır almıştır. Dolayısıyla, içinde bulunulan durumdan çıkmak ve bu durumun bir daha tekrarlanmamasını sağlamak için cevabı bulunması gereken soru, nasıl bağımsız ve insan haklarından yana taraf bir yargının Türkiye'de kurulacağıdır.

Hem AKP OHAL'inin bel kemiğini oluşturan kanunların özgürlükçü bir yönde değiştirilmesi hem de bu özgürlükleri kalıcı kılacak kurumsal reformların yapılması için ise her şeyden önce özgürlükçü bir siyasi irade

gerekmektedir. AKP, böyle bir iradesi olmadığını geçtiğimiz dokuz senede açıkça ortaya koymuştur. Bu yönde bir siyasi iradeyi ortaya koyabilecek güç ve birikimdeki tek parti CHP'dir. Temel hak ve özgürlüklerin özgürlükçü demokrasinin kurucu unsurları olduğuna inanan CHP, Türkiye'de AKP OHAL'ine son verecek yasal düzenlemeleri yapabilecek; bu değişiklikleri kalıcılaştıracak bağımsız ve insan haklarından yana taraf bir yargı erkini tesis edebilecek olan tek siyasi güçtür.

CHP'NİN ÖZGÜRLÜKÇÜ DEMOKRASİ PROGRAMI

CHP'nin Türkiye'de özgürlükçü demokrasinin önünü açmak için atacağı adımlar iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta yer alan girişimlerin amacı, yukarıda özeti verilen, AKP'nin Türkiye çapına hakim kıldığı ilan edilmemiş OHAL'in hukuki yapısını ortadan kaldırmak; bu kapsamda oluşturulan baskıcı hükümleri insan haklarına uygun hale getirmektir. İkinci grupta ise, öncelikli amacı bağımsız ve insan haklarından yana bir yargı erki yaratmak olan kurumsal reform önerileri yer almaktadır.

BASKI DÜZENİNE SON VERECEK YASAL DEĞİŞİKLİKLER

AKP tarafından oluşturulan baskıcı rejimin temelinde yer alan 2005 tarihli TCK ve CMK, AKP'nin yaptığı değişikliklerle iyice baskıcı hale gelen TMK ve PVSK'da yer alan, yukarıda dikkat çekilen hükümler, CHP iktidarında tamamen gözden geçirilecek ve bütün bu hükümler uluslararası insan hakları hukukuna uygun hale getirilecektir. Yaşam hakkı, ifade özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği gibi temel hakların gerektiği biçimde korunmasına en üst düzeyde özen gösterilecektir.

Yapılacak öncelikli değişikliklerden bir tanesi "terör" suçunun ve "terörist" tanımının kapsamını daraltmak ve yasal siyasetin, ifade özgürlüğünün alanını genişletmektir. Günümüzde, terörle yakın uzak ilişkisi olamayacak birçok kişi, terör suçunu çok geniş yorumlayan mahkemeler tarafından bu kapsamda yargılanmaktadır. Bir şahsın terör suçundan mahkûm olması için, 2005 öncesi içtihatla yer aldığı üzere, bir örgüt üyesi gibi yaşamak, bir hiyerarşiye bağlı olmak gibi şartlar aranmalıdır.

AKP OHAL'inin TMK kadar önemli bir diğer ayağı olan Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri kaldırılacaktır. Bu mahkemelerin yargılamasına hâkim olan, adil yargılanma hakkının ihlalini teşkil eden, delillerin gizli tutulması gibi uygulamalara son verilecektir.

PVSK'da yapılacak değişikliklerle kolluk kuvvetlerinin silah kullanma, durdurma, parmak izi toplama gibi alanlardaki yetkileri daraltılacaktır. MOBESE gibi yoğun biçimde başvuru alan ve özel hayatın gizliliğini tehdit edebilen uygulamalar mutlak olarak açık yasal altyapıya kavuşturulacaktır.

CHP iktidarında tüm siyasi cinayetlerin aydınlatılması için TBMM'de araştırma komisyonları kurulacaktır. Bu araştırma komisyonlarının yetkileri, bir sonraki bölümde anlatılacağı üzere, artırılacaktır. Çıkacak yeni delillerle, kapanmış dava dosyalarının yeniden açılması ve katillerin bulunması için samimiyetle uğraşılacaktır. Ucu kime giderse gitsin, tüm cinayetlerin tüm bağlantılarıyla ortaya çıkarılması, Türkiye'de kurmak için çalıştığımız toplumsal barış için olmazsa olmazdır.

İşkencede cezasızlığa son verilecektir. BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'nin ek protokolü onaylanacak ve bu protokolün öngördüğü ulusal izleme mekanizması oluşturulacaktır. AIHM'de işkenceden ötürü bir mahkûmiyet alınır, hükmedilen tazminatın işkenceyi yapan görevlilere rücu edilmesi takdire bağlanmayacak otomatik hale getirilecektir.

Tutuklamalara ilişkin CMK hükmü insan hakları kuruluşlarının katılımı ile yeniden kaleme alınacaktır. Tutuklama kararlarının mahkeme heyetinin oy birliği ile alınması zorunluluğu, tutuklama kararlarının alınması için Fransa'da olduğu gibi ayrı bir hakimlik makamı tesis edilmesi, tutukluluk kararlarının tümünün itirazının Yargıtay'da kurulacak olan belli dairelere yapılması, katalog suçlardan vazgeçilmesi gibi tutukluluk kararının alınmasını zorlaştıracak ve denetimini güçlendirecek değişiklikler değerlendirilecektir.

TCK ve TMK'da yer alan, ifade özgürlüğünü engelleyen hükümler, uluslararası sözleşmelerle belirlenmiş demokratik ve evrensel ölçütler temelinde değiştirilecek ya da kaldırılacaktır. İnternet medyası dahil, tüm basın mensuplarının, avukatlara benzer şekilde, bir kamu görevi ifa etmekte olmalarından ötürü belirli yasal korumalara sahip olmaları, belirli profesyonel ayrıcalıkları olması konusu gazeteci örgütleri ile birlikte değerlendirilecektir. Medya mensuplarının bir sendika üyesi olmaları gerekirse zorunlu hale getirilecek, medyada örgütlülük artırılarak, ticari gücün ifade özgürlüğünün önüne geçmesi engellenecektir. Tutuklu veya tutuksuz yargılanan medya mensuplarının, mesleki pratiklerinin gereği olarak bulundukları belgeler ve kullandıkları araçlara el konulması uygulamasına son verilmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

İnternet yasaklarına son verilecek, internette filtre gibi uygulamalara daha başlamadan son verilecektir. Konuya ilişkin 5651 sayılı yasa uluslararası standartlara uygun olarak revize edilecektir. İnternet üzerindeki sansür anlamına gelecek uygulamalara son verilecek ve ilgili kurumların yönetiminin gerek oluşumu gerek işleyişi idari açıdan daha özerk hale getirilecektir.

CHP, temel bir insan hakkı olan din ve inanç özgürlüğünün de koruyucusu olacaktır. Her din, mezhep veya inanç grubundan yurttaşımızın inanç ve ibadet özgürlüğü güvence altına alınacaktır. Devlet her inançtan vatandaşa eşit mesafede duracaktır. Herkesin dini inancı onurudur. Bu inançlar siyasete alet edilmemelidir. Cumhuriyet'in temel niteliklerinden olan laiklik, herkesin dinini istediği gibi yaşamasının ve kimsenin kimseye bu konularda baskı yapamamasının da garantisidir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası ile Kabahatler Kanunu'nda gerekli değişiklikler yapılarak barışçıl toplantı ve gösteriler yüzünden vatandaşların şüpheli durumuna düşürülüp, mağdur edilmelerine son verilecektir. Bu haklarını kullananlara hukuka aykırı biçimde müdahale edenler hakkında yasal işlem yapılacaktır.

Örgütlenme özgürlüğünün önündeki tüm engeller, bundan önce Sivil Toplum konulu raporda belirtildiği üzere, kaldırılacaktır. Sendikalar Kanunu'nda yer alan ve sendikalaşma özgürlüğünün, sendika seçme hakkının ve toplu iş sözleşmesi hakkının etkin kullanılmasını negatife etkileyen engeller kaldırılacaktır.

Kolluk kuvvetlerinin özel hayatın gizliliğini ihlal eden tüm suçları etkin araştırmaları için gerekli siyasi irade gösterilecektir. TİB'in şeffaf çalışması sağlanacak ve TBMM'de belirlenecek bir komisyona düzenli aralıklarla, dinlenen telefon, şüpheli sayısı, kararların nasıl alındığı gibi konularda hesap vermesi sağlanacaktır. Ayrıca TİB idari açıdan daha özerk hale getirilecek, Başkanı ve yönetiminin Anayasa Mahkemesi kararının gereği olarak yalnızca Başbakan tarafından belirlenmesinden vazgeçilecektir. Dinleme kararlarının gizli olmasının yarattığı sakıncayı ortadan kaldırmak için tüm kararların Yargıtay Baş Savcısı ya da Yargıtay'ın özel bir dairesi tarafından resen denetlenmesinin yolu açılacaktır. Tüm dinlemeler için mutlak azami süreler öngörülmüştür. Tıpkı Yargıtay kararlarındaki gibi dinlemeler tek başına mahkumiyete esas delil oluşturamayacak, hukuka aykırı her türlü delilin derhal dava dosyasından çıkarılması yasal zorunluluk haline getirilecektir.

BAĞIMSIZ VE İNSAN HAKLARINDAN YANA BİR YARGI ERKİ

CHP iktidarında Türkiye'de özgürlükçü demokrasiyi yerleştirmek için atılacak adımların belki de en önemlileri yargı erkini ilgilendirenler olacaktır. AKP tarafından baskıcı bir sistem kurulurken yargı üzerine düşen görevi yerine getirememiş, insan haklarının korunmasını sağlayamamıştır. Hatta yukarıda verilen bazı örneklerde de görüldüğü üzere bizatihi yargı organları insan haklarını ciddi şekilde ihlal eden kararların altına imza atmışlardır.

Yargının bu güçsüzlüğünün önemli bir nedeninin 1982 Anayasası ile getirilen düzen altında yargı bağımsızlığının sağlanamamış olması olduğu söylenebilir. 1982 Anayasası hakim ve savcılarını idari açıdan Adalet Bakanlığı'nın baskılarına karşı korumasız bırakmış; hiçbir Avrupa ülkesinde olmayan bir şekilde Adalet Bakanı'nı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı'nı Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) üyesi yaparak yargının üzerinde ciddi bir yürütme vesayeti oluşturmuştur. Bir başka yapısal sorun da adli kolluğun eksikliği olmuştur. Bu eksiklik sonucu soruşturmalar savcılarının kontrolünden çıkmış, kolluk kuvvetlerinin etkisi çok daha belirgin hale gelmiştir.

12 Eylül 2010 tarihinde gerçekleşen referandumla kabul edilen yeni düzen, bahsedilen sorunlara bir çare oluşturmamış ve hatta referanduma evet diyen bazı aydınlar tarafından da sonradan kabul edildiği üzere Adalet Bakanlığı'nın HSYK üzerindeki kontrolünü daha da artırmıştır. HSYK seçimlerinde muhalif hakim-savcı örgütlerinden bir tek kişi bile Adalet Bakanlığı'nın listesini delememiş, tüm üyeler Bakanlığın tercihleri doğrultusunda belirlenmiştir. Seçimlerin iç yüzüne ilişkin bazı yargı mensupları tarafından son zamanlarda yayınlanan hatırat, seçim sürecinin Adalet Bakanlığı tarafından nasıl tam kontrol altında tutulduğunu göstermektedir. HSYK'nın bu şekilde oluşumu ile yargı mensuplarının iktidara daha da bağımlı hale geldiklerini söylemek sadece malumun ilanı olacaktır.

Bu bağımlılığın acı bir örneği HSYK tarafından Danıştay ve Yargıtay'a en son yapılan atamalarda görülmüştür. HSYK, AKP'nin siyasi çizgisi doğrultusunda davranmış ve kadın yargıçları neredeyse tamamen yüksek yargının dışında tutmuştur. Danıştay'a HSYK tarafından atanan 51 yargıcın sadece 1 tanesi kadındır. Yargıtay'a atanan 151 üyenin de sadece 5'i kadındır. Bu sayılar eşitlik bir yana Türkiye'de yargıdaki kadın yüzdesini

bile yansıtmamaktadır. AKP, elinde olanak olmasına karşın, HSYK'nın sadece meslekten çıkarma değil, her türlü kararlarına karşı yargı yolunu açmadığı için bu kadar bariz bir ayrımcılık karşısında dahi yargı yoluna gidilememiştir.

1982 Anayasası ile zaten vesayet altına alınmış olan yargı, bir diğer 12 Eylül'de tam kontrol altına alınmıştır. Bundan sonraki süreçte yargı kararlarının daha da belirgin şekilde AKP'nin seçimli otoriterlik projesini destekler şekilde çıkması, muhalif hareketleri gittikçe daha çok illegalleştiren bir çizgiye girmesi hiç şaşırtıcı olmayacaktır.

CHP, bu durumun sürdürülebilir olmadığına inanmaktadır. Eğer Türkiye'de özgürlükçü demokrasi kurulacaksa, yargının bağımsızlığını sağlamak öncelikli görevlerden biri olacaktır. HSYK'nın bugünkü hali ile devamı mümkün değildir. Yeni kurulacak düzende, Fransa'da olduğu gibi, ikili bir yapı esas alınmalı ve "Hakimler Yüksek Kurulu" ile "Savcılar Yüksek Kurulu" ayrı kurumlar olmalıdır. Yargının denetimi, Hakimler Yüksek Kurulu ve Savcılar Yüksek Kurulu'na bağlı müfettişlerce yapılmalı ve Adalet Bakanlığı'na bağlı müfettişler sadece yardımcı hizmet ve görevlerde çalışanları (kalem düzeni) denetlemelidir.

Hâkimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığının yanı sıra, savcıların Adalet Bakan'ına idari olarak bağlılığının yargı bağımsızlığını etkilememesi gerektiği, anayasal güvence altına alınmalıdır.

Hâkim ve savcılarının yükselmesine ilişkin nesnel esaslar Anayasa'da yer almalı, özellikle not esasını temel alan liyakate dayalı yükselmenin hukuksal çerçevesi Anayasa'da çizilmelidir.

Hâkimler Yüksek Kurulu ve Savcılar Yüksek Kurulu üye seçimlerinde kadın-erkek oranına ilişkin bir düzenleme getirilerek belli bir kadın kotası belirlenmelidir.

Yeni sistemde atamaların önemli bir kısmının TBMM tarafından nitelikli çoğunlukla yapılması daha az partizan isimlerin kurullarda temsili açısından yerinde bir reform olacaktır. Benzer bir öneri Anayasa Mahkemesi için de yapılabilir. Anayasa Mahkemesi üyelerini Cumhurbaşkanı'nın değil de TBMM'nin nitelikli çoğunlukla seçmesi çoğulculuğu sağlamak açısından daha etkin bir yol olacaktır. Bu seçimler yapılırken belirli bir müzakere yolu seçilmeli ve yurtdışında bazı ülkelerde olduğu üzere, bu seçimler yapılırken aday hakimlerin geçmişte

almış oldukları kararlar şeffaf bir tartışma konusu olmalıdır. Bu tarz önlemlerle yargıçlara daha nitelikli kararlar yazmak için ek nedenler yaratılabilecektir.

Benzer şekilde, adli ve idari yargıdan Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulları için yapılacak seçimlerde çoğulculuğun temini için gerekli tedbirler alınmalıdır. Hâkim ve savcılarının nasıl propaganda yapabilecekleri belirlenmelidir. Adalet Bakanlığı bürokrasisinde yer alan hâkim ve savcılarının pozisyonlarının getirdiği ayrıcalıklı konumu seçimlerde kullanmamaları için önlemler alınmalıdır. Adalet Bakanlığı bürokrasisinden hâkim ve savcılarının, kurullar için yapılacak seçimlerinde aday olmalarının tamamen yasaklanması da düşünülebilir.

Bağımsızlığı güçlendirmek amacıyla, kurul üyeleri sadece bir dönem için görev yapabilmelidirler. Hakim ve savcılara ilişkin kararlarda savunma kanadının da görüşlerinin duyulması açısından, bu kurullara, kuruldaki görevinin bitiminden sonra avukatlık mesleğine devam etmemesi şartı ile, avukatlar da dahil edilebilir. Tüm bu önlemler kurulları daha çok sesli yapacak; yargı bağımsızlığını güçlendirecektir.

Yargının bağımsızlığının sağlanması, tek başına yargının insan haklarından yana olmasını sağlamayacak, ama böylesine bir eğilimi kesinlikle güçlendirecektir. Yargının insan haklarından yana taraf olmasını sağlamak için atılması gereken önemli adımlardan bir tanesi adli kolluğun oluşturulmasıdır. Adli kolluk ile soruşturmaların kontrolü kolluk kuvvetlerinden savcılarının eline geçirilmelidir. Doğrudan yargı mensuplarının denetiminde olacak olan adli kolluğun partizan soruşturmalara karışma ihtimali daha düşük olacaktır.

Yargı mekanizmasının insan haklarından yana taraf olmasını sağlamak için atılması gereken bir diğer adım da savunmanın haklarının güçlendirilmesidir. Savunmanın kovuşturmanın her aşamasında mevcut olmasını sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Anayasadaki adil yargılanma hakkı bağlamında, "bağımsız savunma", "savunma hakkının şüpheliye hatırlatılması" ve "güçsüz kesimlerin adalete erişimi için adil yardım hakkı" güvence altına alınmalıdır.

Yargı kararlarının niteliğini artırmanın bir diğer yolu şeffaflığı artırmaktır. Mevcut durumda, yüksek yargıncılar dahil, kararların tümüne ücretsiz olarak ulaşılabilecek bir bilgi bankası bulunmamaktadır. Yargı kararlarının ticari meta haline gelmesi kabul edilemez. Başta yüksek yargı olmak üzere

tüm yargı organlarının kararlarına elektronik ortamda erişim mümkün hale getirilmeli, şeffaflık sağlanmalı, yargının kararları tüm hukuk camiasının denetimine tabi tutulmalıdır.

Türkiye’de hakimlerin ve savcılarının insan haklarından değil de genelde devletten yana bir zihniyet geliştirmelerinin önemli nedenlerinden biri de kariyerlerinin ilk yıllarında kendilerini içinde buldukları sosyal çevredir. Hakim veya savcı adayları görece genç yaşlarda kürsüye çıkmakta, ufak kasabalara atanmakta, bu şartlar altında bir çoğu için yegane sosyalleşme olanağı diğer devlet görevlileri ile olabilmektedir. Özellikle güvenlik sorunları bulunan yerlerde bu durum çok daha yoğun şekilde yaşanmaktadır. Bu durumun üstesinden gelmek için önerilebilecek bir çözüm yolu hakim ve savcılığa ancak belli bir yaştan sonra başvurulmasını kabul etmek olabilir. Bu şekilde geleceğin hakim ve savcılarının kariyerlerinin ilk aşamasında avukatlık da yapabilir, avukatların sorunları ile daha rahat empati kurabilir, daha çoğulcu ortamlarda sosyalleşebilirler.

Yargının kararlarının niteliğini yükseltmek için alınabilecek bir diğer önlem de hukuk camiasının genel olarak niteliğini yükseltecek önlemler almaktır. Her ne kadar hakim ve savcılığa giriş bir sınava tabi olduğundan ancak belli bir seviyenin üzerindeki adaylar bu görevlere gelebiliyorsa da benzer bir şart avukatlık için bulunmamaktadır. Avukatlar ne kadar iyi hukukçular olurlarsa, hakim ve savcılarının kararlarını da o oranda etkileyebilecekleri açıktır. Bu nedenle, hukuk camiasının genel niteliğini yükseltmek için birçok ülkede olduğu gibi bir baro sınavı düşünülebilir. Bu konuda barolar ile ortak bir çalışma yapılacaktır.

Son olarak, Türkiye’de insan haklarından yana özgürlükçü bir demokrasinin kurulabilmesi için atılacak bir diğer adım da, tüm bu haklarla uyumu denetlemek üzere Birleşmiş Milletler’in (BM) standartlarına uygun, yönetiminde insan hakları örgütlerinin hakim olacağı bir İnsan Hakları Ulusal Denetim Kurumu kurmak olacaktır. Mevcut durumda faaliyet gösteren İnsan Hakları Başkanlığı gibi kurumlar özerklikten uzak, bürokratik hiyerarşi içinde yer alan yapılardır. Bu durum insan haklarının korunması açısından kabul edilemez. CHP tarafından oluşturulacak yeni yapının güçlü bir özerklik sahibi olması sağlanacaktır. Yine BM standartlarına uygun olarak, bu kurumun kuruluşu da başlangıçtan itibaren insan hakları örgütleri ile birlikte gerçekleştirilecek, onların taleplerine daha kuruluş aşamasında yanıt verilecektir.

III. Parlamenter Demokrasi

Türkiye’de insan hakları yoğun bir şekilde ihlal edilmektedir. Bu ihlaller Türkiye’nin demokratik bir sisteme ulaşmasının önündeki en büyük engeller olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ihlallerin başlıca nedeni AKP’nin anti-demokratik zihniyetidir. Ancak, ortada aynı zamanda sistemik bir sorun da bulunmaktadır. İktidarların ellerindeki gücü suistimal etmelerini engellemesi gereken denge ve denetim mekanizmaları, başta yargı olmak üzere, görevlerini yerine getirememişlerdir. Bundan önceki bölüm yaşanan bu sorun karşısında yargı nasıl güçlendirilebilir sorusuna yanıt aramıştır. Bu bölüm ise parlamentonun denetim işlevinin nasıl güçlendirilebileceğini inceleyecektir.

CHP, Türkiye’de özgürlükçü demokrasi için güçlü bir parlamento olması gerektiğine inanmaktadır. Güçlü bir parlamento, bağımsız yargı ile birlikte, iktidar gücünün suistimalini demokratik yollardan engelleyebilecek iki önemli kurumdan biridir.

Parlamentonun denetim gücünü artırmak için atılacak ilk adım milletvekillerinin partilerine göre özerkliklerini veya güçlerini artırmaktır. CHP, bu kapsamda, seçmenlerin milletvekillerinin belirlenmesine daha etkin katkı sağlayabilecekleri değişiklikleri desteklemektedir. Atılacak bu adımla milletvekilini parti liderinin değil, halkın kendisinin seçmesi yolunda önemli bir mesafe kat edilebilir. Arkasında bu şekil bir halk desteği olan milletvekilleri daha bağımsız davranıp daha etkin denetim yapabilirler.

CHP’nin, parlamentonun denetim gücünü artırmak için uzun süredir dile getirdiği bir diğer önerisi de Meclis’te başkanlığını ana muhalefetin yapacağı Kesin Hesap Komisyonu’nun kurulmasıdır. Böylece, muhalefetin iktidardan daha etkin hesap sorması sağlanacaktır. Bu komisyon hükümetin bütçe kaynaklarını öngörüldüğü gibi harcıyıp harcamadığını denetleyecektir. Her ne kadar bu tarz bir adım parlamentonun gücünü büyük oranda artıracaksa da, bu artış daha çok mali denetim kısmında olacaktır. CHP’nin amacı hem mali denetimi hem siyasi denetimi artırabilmektir.

Parlamentonun siyasi denetim rolünün CHP’nin istediği gibi güçlenebilmesi için atılacak adımların bazıları kanun veya Meclis İç Tüzüğü değişikliği gerektirmekle birlikte, bazıları da sadece belirli pratiklerin gelenekleşmesi ile hayat bulabilir. CHP’nin iktidara geldiğinde yerleştireceği önemli bir uygulama Başbakan’ın düzenli aralıklarla TBMM Genel Kurul’unun karşısına geçip, milletvekillerinin kendisine soracakları

soruları yanıtlaması olacaktır. Benzer bir uygulama İngiltere’de yüz yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. İngiltere Başbakanı her hafta Çarşamba günü milletvekillerinin sorularını yanıtlamakta, dolayısıyla milletvekillerine hesap vermektedir. CHP, Başbakanın her hafta olmasa da en azından hafta aşırı TBMM Genel Kurulu karşısına geçip sorulara yanıt vermesini sağlayacaktır. CHP iktidarı hesap verebilir olacaktır.

CHP, gerekirse İç Tüzük ve ilişkili kanunları değiştirerek, Meclis Araştırma Komisyonları’nın yetkilerini artıracak ve kurulmalarını kolaylaştıracaktır. Araştırma komisyonlarının kurulmasını kolaylaştırmak ve muhalefetteki partilerin de araştırma başlatabilmelerini sağlamak için, TBMM’de grubu bulunan en az iki parti veya milletvekillerinin üçte biri gibi belirlenecek şartları taşıyan başvurular komisyonun kurulması için yeterli sayılacaktır. Komisyonların bilgi toplama olanak ve yetkileri de güçlendirilecektir. Komisyon davetine icabet etmemek veya komisyonun istediği belge ve bilgileri göndermemek ciddi yaptırımlara bağlanacaktır.

TBMM’yi güçlendirmek için atılabilecek bir diğer adım da, özellikle insan hakları ihlallerinin sık yaşandığı güvenlik sektöründe faaliyet gösteren devlet kurumlarının yöneticilerinin düzenli aralıklarla Meclis’te oluşturulacak bir komisyonda milletvekillerine hesap vermesini sağlamak olacaktır. Milletvekilleri, insan hakları ihlallerini araştırabilmek için geniş yetki ve olanaklara sahip olmalıdırlar.

Son olarak, bir sonraki bölümde de belirtileceği üzere, TBMM’nin gücünü artırmak için atılması gereken belki de en önemli adım Meclis’in temsil kabiliyetini artırmaktır. TBMM, halkın tercihlerini ne kadar iyi yansıtırsa o kadar güçlü olacak, yasama ve denetim görevini çok daha etkin yerine getirebilecektir. Bu nedenle CHP, 12 Eylül rejiminin bir kalıntısı olan, hiçbir Avrupa ülkesinde bir benzeri bulunmayan, yüzde 10 barajını kaldıracaktır. Baraj azami yüzde 5 olarak belirlenecektir.

PARLAMENTER GELENEK VE BAŞKANLIK SİSTEMİ TARTIŞMALARI

CHP, parlamentoyu, ülke demokrasisinin kalbini güçlendirmek için öneriler oluştururken, AKP’nin Başkanlık sistemi gibi bir çalışması olduğu anlaşılmaktadır. CHP, Başkanlık veya yarı-Başkanlık gibi sistemlerin, Türkiye’nin günümüzde yaşadığı siyasi sorunları çözmektense, daha da derinleştireceğine inanmaktadır.

Başkanlık sisteminde, halk tarafından doğrudan seçilecek ve parlamentoyu fesih etme yetkisi olacak bir Başkanın baskıcı-diktatoryal bir yola sapmasının engellenmesi için sert bir kuvvetler ayrılığı olması gerekmektedir. Başkanlık sisteminin demokrasi ile uyum içinde uygulandığı dünyadaki tek ülke olan ABD’de, Başkanın yetkileri, çok güçlü bir yargı, parti disiplini çok az olduğu için bağımsızlığı güçlü üyelerden oluşan yasama meclisleri, federasyonun parçalarını oluşturan eyaletler, bu eyaletlerin yasama meclisleri ve valileri, özgürlüğü sağlam garantiler altında olan güçlü bir basın, güçlü, devletten bağımsız olarak kendi ayakları üzerinde durabilen bir iş dünyası gibi birçok etmen tarafından denetlenmekte ve dengelenmektedir. Bu dengenin yanı sıra, ABD’de sistemi oluşturan siyasal partilerin arasında çok önemli siyasi farklılıklar olmaması da Başkanlık sisteminin işleyişini kolaylaştırmaktadır.

Bu tarz ciddi, tarihsel süreç içinde kurumlaşmış denge ve denetim mekanizmalarının olmadığı ülkelerde Başkanlık sistemi denemeleri demokrasi açısından birçok hüsrana yol açmıştır. Amerikan sistemini kendilerine uyumlandırmaya çalışan birçok Latin Amerika ülkesinde Başkanlık sistemi tek adam rejimlerinin oluşmasına yol açmıştır. Oluşan bu rejimler toplumsal ayrımları daha da körüklemiş, var olan sorunların daha da derinleşmesine yol açmıştır.

Başkanlık sisteminin bu etkilerini incelemek için yapılan ve 1950-1990 arası parlamenter veya Başkanlık sistemi ile yönetilen 135 ülkeyi karşılaştıran bir araştırmanın sonuçları dikkate değerdir. Belirlenen zaman aralığında parlamenter sistemle yönetilen demokrasilerin %28’i diktatörlüğe dönüşürken, başkanlık sistemiyle yönetilenlerin %52’si diktatörlükle sonuçlanmıştır. Demokrasinin “yaşam umudu” parlamenter sistemde 71 yılken başkanlık sisteminde 20 yıldan az olarak saptanmıştır. Diğer bir deyişle, parlamenter sistemle yönetilen demokrasiler başkanlık sistemiyle yönetilenlere kıyasla çok daha uzun ömürlüdür. Diktatörlüğe dönüşme ihtimalleri çok daha düşüktür.

İki sistemi karşılaştıran araştırmaların ortaya koyduğu bir başka bulgu da başkanlık sisteminin toplumdaki kutuplaşmaları daha da körüklediğidir. Özellikle etnik, dini farklılıkların çok olduğu, bu farklılıklar üzerine siyaset yapan siyasal partilerin bulunduğu ülkelerde başkanlık sistemi bu farklılıkların bir soruna dönüşmesine yol açmakta, var olan sorunları da daha da derinleştirmektedir. Başkanlık sisteminin böyle bir etki

yaratmasının temelinde, sistemin “kazananın her şeyi alması” üzerine kurulu olması ve parlamentonun önemini azaltıyor olması gelmektedir. Başkanlık sisteminde siyaset büyük oranda başkan ve çevresinde gelişmekte, parlamento yetki ve görünürlük kaybetmekte, demokrasinin merkezinde seslerini duyuramayan görece ufak siyasi görüşler için sistemden yabancılaşma hızlanmaktadır. Bu saptamalar, Türkiye gibi kayda değer kutuplaşmaları olan, etnik ve dini temelde siyaset yapan partilerin olduğu ülkeler için büyük önem taşımaktadır.

Başkanlık veya yarı-başkanlık sisteminin en sorunlu alanlarından biri Başkan ve Meclis çoğunluğu başka partilerden olursa oluşan sorunun nasıl çözüleceğidir. Böyle bir durumda sistem kilitlenebilmektedir. Başkan yönetimini sürdürmek için gerekli yasaları çıkaramama, gerekli bütçeyi alamama sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelmek her zaman mümkün olmamaktadır. Bazı Latin Amerika ülkelerinde başkanlara bu sorunun üstesinden gelmek için kanun hükmünde kararname kabul etme yetkisi verilmiş; bu da parlamentonun önemini iyice azalmasına, diktatoryal eğilimlerin iyice güçlenmesine yol açmıştır.

Başkanlık sistemini savunanlar, sistemin siyasal partileri konsolide edeceğini, iki partili bir sisteme doğru bir evrimi hızlandıracağını bunun da istikrar açısından daha faydalı olacağını ileri sürmektedirler. Türkiye gibi içinde zengin çoğulculuk barındıran bir sosyolojisi olan, siyasal farklılıkları tarihsel süreç içinde oluşmuş ve yerleşmiş bir ülkede bu tarz toplumsal mühendislik çabalarının olumlu sonuçlar vermeyeceği açıktır. Unutulmamalıdır ki, 12 Eylül 1980 darbesini yapanlar da benzer umutlar dile getirip, bugün içinden çıkmak için uğraştığımız sorunlar yumağını yaratmışlardır.

Son olarak üzerinde durulması gereken, başkanlık sistemi gibi önerileri dile getirenlerin veya yüzde 10'luk seçim barajı gibi uygulamaları savunanların sıkça kullandıkları “istikrar” kavramıdır. İstikrardan kastedilen koalisyon olmayan, tek bir siyasi hareketin iktidara sahip olduğu yönetimlerdir. Bu tarz bir istikrarın, ülkedeki özgürlükleri, özgürlükçü demokrasiyi korumak adına nasıl bir istikrar vaat ettiği ise çok tartışmalıdır. 9 senelik “istikrarlı” AKP hükümetinin Türkiye'deki özgürlüklere verdiği istikrarlı hasar bir önceki bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu sözde “istikrarı” kalıcılaştırmak için yapılacak başkanlık sistemi reformu gibi bir değişiklik istikrardan öte istibdat vaat etmektedir.

Koalisyon korkusuyla, sözde istikrar argümanları ile seçim barajlarını veya başkanlık sistemi gibi önerileri destekleyenler toplumun gerçeklikleri ile yüzleşmekten kaçmaktadırlar. Toplumun gerçekliğine Meclis'te tam yer verip sorunları Meclis'te çözmeye çalışmak yerine, seçim-sistem mühendisliği ile toplumun içindeki ayrımları görmezden gelmeyi tercih etmektedirler. Görmezden gelerek var olan sorunların çözülmeyeceği, tersine daha da derinleşeceği açıktır. Türkiye hayati sorunlarının çözümünü yeterince ertelemiş ve bunun bedelini de ağır ödemiştir. Artık, sorunların çözümünü daha da erteleyecek, onları yok sayacak vakti yoktur.

Son olarak altı çizilmesi gereken çok önemli bir konu Meclis'in, parlamenter sistemin, Türkiye'deki demokrasi mücadelesindeki tartışılmaz simgesel önemidir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak bu topraklardaki parlamentarizmin tarihi 1840'larda kurulan vilayet meclislerine kadar geri götürülebilir. Osmanlı'nın ilk yasama meclisi 1876 yılında oluşturulmuştur. O tarihten bu yana Türkiye'de demokrasi mücadelesinin en önemli hedeflerinden biri Meclis'i her şart altında açık tutmak, Meclis'in, halkın sözünü egemen kılmak olmuştur. Bu toprakların kurtuluş mücadelesi meclis ile yapılmıştır. Kurtuluş mücadelesi bir anlamda da işgal kuvvetleri tarafından kapatılan meclisi açık tutma mücadelesi olmuştur.

Bu toprakların demokratları meclislerini fesih eden padişahlara da askeri yönetimlere de uzun süre boyun eğmediler; Meclis'in her zaman yeniden açılması için mücadele ettiler. CHP, bu mücadelenin çok önemli olduğunu düşünmektedir. CHP tarihi boyunca TBMM'nin açık kalması, özgürlükçü bir yapıya kavuşturulması için çalışmıştır.

CHP, arkasında böylesine şanlı, böylesine sembolik bir tarih bulunan meclisin yetkilerini azaltacak, meclisin siyasal sistemdeki önemini düşürecek her türlü girişimin karşısında yer almaktadır. CHP, tam tersine, bu önemli tarihten güç alarak, Meclis'in temsil kabiliyetinin artırılması, yetkilerinin güçlendirilmesi için çalışacaktır. Türkiye'de özgürlükçü demokrasinin tüm kural ve kurumları ile yerleşebilmesi için daha az değil, daha çok parlamentarizme ihtiyaç vardır.

IV. Çoğulcu Demokrasi

Özgürlükçü demokrasinin bir diğer temel ilkesi çoğulculuktur. Siyasi anlamda çoğulculuk oy oranı ne olursa olsun tüm siyasal grupların örgütlenme ve temsil haklarının tanınmasını, tüm siyasi gruplara adil yarışma şartları sağlanmasını ve çoğunluğu elinde tutanların siyasi alanı teklesileştirmesini engelleyecek kurum ve kuralların bulunmasını gerekli kılar. Türkiye’de yüzde onluk seçim barajı, geniş tanımlanmış parti yasakları, büyük partileri kayıran devlet yardımları ve bağımsız adaylığı zorlaştıran engeller gibi birçok düzenleme, siyasal çoğulculuğa zarar vermektedir.

CHP iktidarında siyasi çoğulculuk tam anlamıyla sağlanacaktır. Seçim barajı azami yüzde 5 olarak belirlenecektir. AIHM ve Venedik Komisyonu kararlarında görüldüğü üzere parti kapatma çok istisnai bir yol olarak tanımlanacaktır. Siyasi Partiler Kanunu ve Seçimlerin Temel Hükümleri’ne Dair Kanun’daki propaganda yasakları kaldırılacaktır. Bağımsız adaylığı engelleyen yüksek başvuru ücretleri düşürülecektir. Tüm siyasi partilerin adil ve nesnel ölçütlere göre devlet yardımı alması sağlanacaktır.

Özgürlükçü demokrasilerde çoğulculuk toplumsal alana da hakim olmalıdır. Toplumsal farklılıklar hukuk düzeni tarafından tanınmalı ve korunmalıdır. Demokratik toplumun hiçbir üyesi cinsiyeti, etnik kökeni, dini, mezhebi gibi nedenlerle ayrımcılığa uğramamalı, hayata geriden başlamamalıdır.

CHP’nin bu konudaki görüşünün temelinde eşit ve çoğulcu yurttaşlık anlayışı ile sosyal adalete olan inancı yer almaktadır. Etnik, dini kimliği ne olursa olsun tüm yurttaşlar eşittir. Yurttaşlık, tek bir kimliğe referansla değil, kimliksel çoğulculuğu içerecek bir şekilde tanımlanmalıdır. Bu ülkenin tüm yurttaşları, farklı kimliklerini koruyarak Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlığının şemsiyesi altında yerlerini alabilmelidirler.

İlk gelişim yıllarında sosyal demokrasinin öncelikli hedefi maddi servetin adil paylaşımını sağlamak olmuştur. Günümüzde bu sosyal adalet mücadelesinin içine manevi varlıklar da girmektedir. İnsanlar sadece asgari bir gelire sahip olmak değil, kimlikleri yüzünden aşağılanmamak, dışlanmamak da istemektedirler. İnsanlar farklılıklarının meşru birer kimlik olarak tanınmasını ve buna itibar edilmesi istemektedirler. CHP’nin sosyal demokrasi anlayışı bu tanınma taleplerini de içerecek bir sosyal adalet görüşü içermektedir.

KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ

Cumhuriyet Halk Partisi'nin en temel önceliklerinden biri, çağdaş ve demokratik bir toplum olmanın gereği olan kadın-erkek eşitliğini toplumsal hayatın her alanında sağlamak ve güvence altına almaktır. Bir ülkenin kalkınmışlık düzeyi, o ülkede sosyal refahın kadınlar ve erkekler arasında adil paylaşımı ile belirlenir. Sosyal refahın adil paylaşıldığı, demokratik bir toplumda eğitim, sağlık, istihdam, siyaset ve sosyal hayata katılım açısından kadınların ve erkeklerin eşit olması esastır.

Ne yazık ki Türkiye, kadın-erkek eşitliği açısından çağdaş ve demokratik bir devlet olmanın gereklerini tam anlamıyla yerine getirebilmiş değildir. Türkiye'de kadınlar ve erkekler arasında hayatın her alanında eşitsizlikler devam etmektedir. Son 10 yılda yasal düzlemde kadın ve erkek eşitliğinin önündeki engelleri kaldırmayı hedefleyen birçok adım uluslararası yükümlülüklerin ve aktif kadın hareketinin de etkisi ile atılmıştır. Anayasa, Medeni Kanun ve Ceza Kanunu'ndaki değişiklikler bunların arasındadır. Ancak, kurumsal engeller ve dönüşmesi zor olan zihniyet yapıları, yasal eşitliğin gerçek hayata yansımalarını engellemektedir.

Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı ilerleme raporları, kadın-erkek eşitliğini hedefleyen yasal düzenlemelerin uygulama aşamasındaki sıkıntılarını müzakere sürecinin en önemli sorunları olarak vurgulamaktadır. Kadınların siyasette yeterince temsil edilmemesi, ekonomik alana düşük katılımı, aile içi şiddetin, kadın cinayetlerinin ve kız çocuklarının erken yaşta zorla evlendirilmesinin hala yüksek oranlarda devam etmesi gibi sorunlar sıklıkla dile getirilmektedir.

Ülkeleri kadın-erkek eşitliği açısından değerlendiren 2010 Küresel Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi'ne göre Türkiye 134 ülke arasında 126. sıradadır. Zimbabve, Senegal, Etiyopya, İran, Suriye ve Mısır gibi ülkeler Türkiye'nin önünde yer almaktadır. Bu endekse göre Türkiye'de kadın-erkek eşitsizliğinin görece en az olduğu alan sağlık (61/134), en fazla olduğu alan ise ekonomik katılım ve fırsat eşitliğidir (131/134). Türkiye, siyasi katılım (99/134) ve eğitim (109/134) alanlarındaki kadın-erkek eşitliği konusunda da sonlardadır.

Türkiye'nin dünya ortalamasından en uzak olduğu konuların başında kadınların işgücüne katılımı gelmektedir. ILO'nun rakamlarına göre Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı son yıllarda % 24-28

arasında seyrederken, dünyanın tamamı için bu oran % 52 olarak ifade edilmektedir. OECD ülkelerinde kadın istihdamı açısından ülke ortalamasının % 62, AB ülkelerinde % 64 olduğu düşünülürse, Türkiye, bu rakamların yarısına dahi ulaşmamaktadır. Sadece bu ülkelerin değil, İran, Malezya, Cezayir, İran, Tunus, Fas ve Mısır gibi ülkelerin de gerisinde kalmaktadır.

Türkiye nüfusunun % 8'ini oluşturan okuma-yazma bilmeyenlerin büyük kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Bugün halen 4 milyona yakın kadın okuma-yazma bilmemektedir. Eğitimin hemen her kademesinde kız ve erkek çocuklar arasındaki eşitsizlik devam etmekte ve bu eşitsizlikler yaşamın her aşamasında artarak devam etmektedir.

Türkiye'de son sekiz yılda öldürülen kadın sayısı % 1.400 artmıştır. Günde ortalama 3 kadın öldürülmektedir. Ancak şiddete maruz kalan kadınların % 92'si resmi kurumlara başvuramamaktadır. 2008 verilerine göre Türkiye'deki kadınların % 41,9'u eşi veya birlikte olduğu kişilerden fiziksel veya cinsel şiddet görmüştür. Evli beş kadından ikisi eşinden fiziksel şiddet görmüş, evli altı kadından biri cinsel şiddete uğramıştır. Kadınlar sadece birlikte oldukları erkeklerden değil, yakın çevrelerindeki diğer kişilerden de şiddet görmektedirler. Bu şiddet sadece fiziksel değil duygusal olarak da gerçekleşmektedir. 15-19 arasındaki her 10 kadından biri zorla evlendirilmektedir. Her dört kadından biri 19 yaşından önce evlendirilmiştir. Erken ve zorla evlendirilme, berdel, babalık parası gibi uygulamalar hala yaygındır.

Kadının siyasete katılımı açısından da Türkiye oldukça geri bir durumdadır. Türkiye'de 1934 yılından bugüne 9.134 milletvekili arasından sadece 236'sı kadındır. Cumhuriyet tarihi boyunca meclisin sadece % 2,6'sı kadın olmuştur. 1935 yılından itibaren günümüze yalnızca 14 kadın farklı hükümetlerde görev yapmıştır. Türkiye'de 2007 seçimleri sonucunda mecliste kadın temsil oranı % 9,1 olarak gerçekleşmiştir. Dünyada bu temsil oranı ile Türkiye 112 ülke arasında 107. sıradadır. Türkiye yerel yönetimlerde de katılımın en düşük olduğu ülkelerden biridir. Yerel meclislerdeki kadın ortalaması Avrupa'da % 24, Orta Amerika'da % 24, Latin Amerika'da % 26 ve Türkiye'de ise yalnızca % 2,5'tir.

Hukuksal eşitliğin gerçek eşitliğe yol açmadığı, özellikle son 10 yıldaki gelişmelerde açıkça gözlenmektedir. Kadın-erkek eşitliğinin toplumsal yaşamın her alanında sağlanabilmesi için en yüksek seviyede politik

iradeye ihtiyaç vardır. “Kadın kadındır, erkek erkektir. Bunların eşit olması mümkün mü?” diyen ve kadın-erkek eşitliğine inanmadığını her fırsatta vurgulayan, kadınların çalışması yüzünden erkeklerin işsiz kaldığı tespitini yapan, ekonominin büyümesinin en iyi tarafının kadınların eve dönecek olması şeklinde vurgulayan bir siyasi iradenin önderliğinde kadın sorunlarının çözümünde bir ilerleme kaydedilememektedir.

Bugün Türkiye’de kadının kendi hayatı üzerinde söz sahibi olmasının önündeki en büyük engeller, eşitsiz olanaklar yüzünden yeterli kaynaklara sahip olamama, ekonomik faaliyet alanında eşitsizlikler, gerek özel gerekse kamusal hayattaki ataerkil yaklaşımlar ve bunların kurumsallaşmasıdır. Dolayısıyla en önemli politika alanı kadının güçlendirilmesi ve toplumdaki ataerkil yaklaşımın dönüştürülmesidir. Ancak güçlü kadın özgür bir kadındır. Güçlü ve özgür olduğu ölçüde kendi hayatı ile ilgili seçimler yapabilir. Kadının gerek birey olarak gerekse toplum ve aile içinde güçlendirilmesi mutlu ve demokratik bir toplumun temelidir.

CHP’nin kadın-erkek eşitliğine bakışı, sosyal demokrasinin temel ilkeleri olan eşitlik, özgürlük ve adalet çerçevesinde şekillenmektedir. CHP için, kadın-erkek eşitliği en temel değerdir. Kadınlar ve erkeklerin yalnızca kağıt üzerinde değil, toplumsal yaşamın tüm alanlarında eşit haklara ve eşit fırsatlara sahip olmaları gerekmektedir.

Kadınlara erkeklerle eşit, özgür ve dayanışmacı bir şekilde birlikte yaşayabilecekleri bir toplum düzeni sağlamak, CHP’nin yaklaşımının temelidir. Kadınlar günümüzde giderek daha çok kendilerine güvenmekte ve hayatlarını kendi istedikleri şekilde düzenlemek istemektedirler. Aile içinde, kamusal hayatta ve iş hayatında daha eşitlikçi bir ilişki talep etmektedirler. Türkiye, kendi hayatını belirleyebilecek özgür ve güçlü kadınlarla güçlenecektir. CHP, bu talepleri gerçekleştirmek ve kadınlara hayal ettikleri bir toplumsal düzen sağlamak için çalışmaya kararlıdır.

TOPLUMSAL FARKLILIKLAR VE ÇOĞULCULUK

Türkiye içinde birçok çeşitliliği barındıran bir ülkedir. Birçok farklı etnik kökenden, farklı inanıştan, kültürden kişi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı ortak paydasında birleşmektedir. CHP, kimliklerin yurttaşlarımızın onuru olduğunu düşünmektedir. CHP, farklı kimliklerin tanınmasına ilişkin taleplere insan hakları ve çoğulculuk temelinde yaklaşmaktadır.

Çoğulculuk taleplerini en yoğun olarak dile getiren gruplardan biri Kürt yurttaşlarımızdır. CHP, Kürt yurttaşlarımızın sorunlarını tam demokrasiyi kurarak çözecektir. Her yurttaşın eşit haklar ve yurttaşlığın çoğulcu tanımlanması ilkeleri sorunun çözümünün temeli olacaktır.

CHP, Doğu, Güneydoğu Anadolu ve Kürt sorununun çözümünde üçüncü yolu temsil etmektedir. CHP’nin savunduğu üçüncü yol, etnik kimliğin kişinin onuru olduğunu kabul eder. Bununla beraber, siyasetin etnik veya dini temelde yapılmasına karşı çıkar. Üçüncü yol sorunun çok boyutlu olduğu tespitine dayanmaktadır. Sorun ne sadece ekonomik ne de sadece kültürel, siyasidir. Çözüm için kültürel, ekonomik, toplumsal ve siyasi alanda atılması gereken birçok adım vardır. Bir yanda “Kürt sorunu yok” diyenler, diğer yanda Türkiye’nin bütünü için birleştirici bir kapasite ortaya koyamayanlar sorunun çözümünde doğal olarak ortak bir zemin oluşturamamaktadırlar. CHP, bir yandan Kürt sorununun varlığını kabul edip, özgürlükçü demokrasi çerçevesinde çözümler sunarak, diğer yandan da Türkiye’nin tümü için birleştirici bir dil kurmayı başararak, sorunun çözümü için çok gerekli olan ortak zemini yaratacaktır.

Kürt kimliğinin tanınmasına ilişkin en önemli konulardan biri Kürt dilinin tanınması ve öğretimidir. 12 Eylül rejimi tarafından dayatılan 2932 sayılı kanun gibi düzenlemeler toplumsal hafızada onarılması güç yaralar açmıştır. İnsanların anadillerini konuşmaları, anadillerini öğrenmeleri bir insan hakkıdır. Talep eden yurttaşlara anadillerini öğrenme olanakları sunulmalı, bu konuda kamu kaynakları ile destek olunmalıdır.

CHP, sorunun ekonomik boyutuna çözüm oluşturacak kapsamlı projeler oluşturmuş tek partidir. Yoksulluk ve işsizlik Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun çok önemli bir sorunudur. CHP’nin “Doğu ve Güneydoğu Anadolu Ekonomik Kalkınma” raporunda bölgenin yıllık kalkınmasını yüzde 9,5’e çıkaracak politikalar önerilmektedir. CHP, bölgenin günümüzde Türkiye ortalamasının yüzde 55’i seviyesinde olan ortalama gelirini, 2023 yılında, AB standartlarına uygun olarak, Türkiye ortalamasının yüzde 75’ine yükseltecektir. CHP’nin önerdiği, Türkiye’nin en kapsamlı sosyal adalet projesi olan, Aile Sigortası da bölgedeki yoksulluğun giderilmesine önemli katkı sağlayacaktır. Bu adımlar ile Kürt sorununun diğer boyutlarının da çözümü için daha elverişli bir ortam yaratılacaktır.

Hem sorununun çözümüne katkıda bulunacak hem de Türkiye’nin her köşesindeki yurttaşlarımızın aldıkları kamu hizmetlerinin kalitesini

artıracak bir diğer adım da Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Şartı'na konulan çekincelerin kaldırılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi olacaktır. Bu adımla yerel yönetimlerin verecekleri hizmetleri belirlerken daha esnek olabilmeleri, maddi kaynak yaratma konusunda daha çok olanaklara sahip olabilmeleri hedeflenmektedir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, kamusal sorunların soruna en yakın kamu otoritesi tarafından çözülmesini destekleyen ve AB'ye hakim olan yerindenlik ilkesinin de bir gereğidir. Atılacak bu adımla halka daha iyi hizmet verilmesinin yolu açılacaktır. Böylesine bir adım bölücü değil, tam tersine birleştirici olacaktır. Türkiye'nin her yerinde daha iyi hizmet alan yurttaşların birlikte yaşam iradesi güçlenecektir.

Sorunun çözümü için ciddi ve tüm taraflarca samimi bir toplumsal barış süreci başlatılması gerekmektedir. Böylesine bir toplumsal barış için geçmişte yaşanan acıların da bir şekilde tanınması, toplumun geri kalanı ile paylaşılması gerekmektedir. Bu amaçla Diyarbakır Cezaevi'nin müzeye çevrilmesi gibi sembolik önemi olan siyasi adımlar atılacaktır. Benzer şekilde, yasa ve uluslararası standartlara uygun olarak kurulacak komisyonlar yoluyla faili meçhuller ve kayıp vakalarının aydınlatılması için çalışılacaktır.

Yaşananlara daha 1989 gibi bir tarihte ilk doğru teşhisi koyan CHP çizgisi, bu sorunu toplumsal barış ve çoğulculuk temelinde çözebilecek tek siyasi harekettir. Sosyal demokrat siyaset, terör olaylarının hala devam ettiği 1990'lı yılların başında, Kürt sorununun parlamentoda çözümü için risk almış tek harekettir. Sosyal demokrat hareketin o tarihte attığı adım taraflarca verimli kullanılamamıştır. CHP'nin tarihinde, ülke sorunlarının çözümü için gerektiğinde büyük riskler almak, gerektiğinde bedel ödemek vardır. CHP, Kürt sorununun barışçıl çözümü için, kanın durması için, ülke birliğinin gönüllük esasında yeniden tesisi için gereken tüm adımları atacak tarihi birikime sahip tek partidir.

Türkiye'deki çoğulculuk taleplerinin önemli bir kısmı da din ve vicdan özgürlüğü ile ilişkilidir. Demokrasi eksikliğinden ve çoğulculuğun tanınmamasından zarar gören önemli grup da Alevi yurttaşlarımızdır. Eşit ve çoğulcu yurttaşlık anlayışı ve her inanca eşit uzaklıkta duran laik devlet ilkesi Alevi yurttaşlarımızın sorunlarının çözümünün temeli olacaktır. Alevi yurttaşlarımızın din ve inanç özgürlüklerinin önündeki engeller kaldırılacaktır. Azınlık dini mensubu yurttaşlarımızın sorunlarına da aynı ilkeler çerçevesinde yaklaşılacaktır.

Toplumsal farklılıklar, kültürel çeşitlilik Türkiye için bir sorun değil, bir şanstır. CHP, insan haklarını herkes için hakim kılarak yaşanan sorunlara son verecek, Türkiye'nin çeşitliliğinden kaynaklanan büyük potansiyelinin hayata geçmesini sağlayacaktır. Türkiye, farklı kimliklerin barış ve demokrasi içinde bir arada yaşadığı, özgürlüğün ve umudun hakim olduğu bir ülke olacaktır.

V. Sosyal Demokrasi

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Türkiye vizyonunun temelini sosyal demokrasi anlayışı oluşturmaktadır. Sosyal demokrasi, bireysel, siyasal, sosyal ve ekonomik temel hakların tüm yurttaşlar için güvence altına alındığı, herkesin sömürü, baskı ve şiddetten uzak, sosyal ve kişisel güven içinde yaşayabildiği bir ekonomi, devlet ve toplum düzenini ifade etmektedir. Sosyal demokrasi, özgürlükçü demokrasinin temelidir. Sosyal demokrasi, özgürlük, eşitlik ve dayanışma değerleri üzerinde yükselir. Sosyal demokraside özgürlük, eşitlik ve dayanışma birbirlerini açıklayan, tamamlayan ve destekleyen temel değerlerdir.

Çağdaş sosyal demokrasinin evrensel ilkelerini savunan CHP, özgür insan idealinden yola çıkmaktadır. Özgürlük, bireyin kendi yaşamını belirleme, bağımlılıklardan ve korkudan uzak yeteneklerini geliştirme, topluma ve siyasete sorumlu bir biçimde katılabilme olanağına sahip olması anlamına gelmektedir. Bireyin özgür olabilmesi üç önemli koşula bağlıdır: hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması; toplumsal çevre baskısına son verilmesi; ekonomik bağımsızlığın sağlanması. Temel hak ve özgürlüklerin güvence altında olması, ancak baskıcı devlet uygulamalarına son verilmesiyle gerçekleşir. İkinci olarak, bireyleri itaate ve bağımlılığa zorlayan toplumsal çevre baskısına son verilmelidir. Üçüncü olarak, özgür birey, ekonomik bağımsızlığa ve sosyal güvenceye kavuşmuş bireydir. CHP, yurttaşları dizginlenmemiş piyasanın insafına terk etmeyen, güçlü bir sosyal devletin özgürleştirebileceğini öngörür. Çünkü yalnızca sosyal açıdan yeterince korunan insan özgür olabilir.

Sosyal adalet, bireylerin sosyal koşullarından bağımsız olarak aynı özgürlüğe ve aynı yaşam olanaklarına sahip olmaları anlamına gelmektedir. Eşitlik kökene, cinsiyete, zümreye, cinsel yönelime ya da dine dayanan her türlü ayrımcılığa ve haksızlığa karşı olmaktır. Sosyal adalet, eğitim, çalışma hayatı, sosyal güvenlik ve demokrasiye eşit katılım ve tüm kamu hizmetlerine eşit erişim demektir. Sosyal demokrasinin ana hedefi, tüm insanların ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal gelişime katılabilmeleridir. Bunun için iyi bir eğitim, geçimi sağlayan bir iş, sağlık ve refahın adil dağıtılması temel öneme sahiptir. Gelirlerin ve gücün dağılımında eşitsizlikler varsa, insanların yaşam olanaklarının eşitliği tehlikeye girmiş olur. CHP, toplumdaki ekonomik ve sosyal adaletsizliği ortadan kaldırmayı ve tüm yurttaşlar için fırsat eşitliğini hayata geçirmeyi hedefler. Bireyin hayattaki başarısı anne-babasının kim olduğuna ve nerede doğduğuna bağlı olmaksızın, kendisini geliştirme azmi ve

çalışkanlığı tarafından belirlenmelidir. Fırsat eşitliğinin sağlanması için yurttaşlar sosyal devletin sağlayacağı tüm olanaklarla desteklenmelidir.

Dayanışma, insanların birbirine bağlanmasını, beraber olmasını, yardım etmesini ifade eder. Günümüzün olumsuz ekonomik koşulları bencilleşme, yalnızlaşma ve kimliksizleşme gibi tehlikeler doğurmaktadır. Bu nedenle CHP, yurttaşların önünü açacak toplumsal dayanışma anlayışını savunur. İnsanların kendiliğinden ve bireysel olarak yardım etmelerinden ortak kurallara ve örgütlenmelere, sosyal devlete kadar dayanışma, toplumu bir arada tutan güçlü bir bağıdır. Sosyal devlet, kardeşliğe yatırımdır; yurttaşların birbirlerinin sorunlarına duyarlı olmalarını ve birbirlerine destek olmalarını sağlar.

Özgürlükçü demokrasi, ancak sosyal demokrasi ve sosyal adalet yoluyla sağlam temellere yerleştirilebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Avrupa ve dünyada sosyal demokrasinin yerleşmeye başlamasıyla, bir türlü sağlam temellere oturamayan özgürlükçü demokrasi de kök salmış ve kurumsallaşmıştır. Türkiye'de güçlü bir sosyal devlet kurma misyonunu CHP üstlenmiştir. CHP, 1960'lı yıllardan başlayarak Türkiye'de sosyal demokrasiyi savunan başlıca siyasi parti olmuştur. CHP kendisini ilk defa 1965 yılında sosyal demokrat olarak tanımlamıştır. 1963'te yeni ve ilerici bir Sendika Kanunu getirmiş, aynı yıl Cumhuriyet tarihinde ilk defa işçilere toplu sözleşme ve grev hakkı tanımıştır.

1960'larda CHP, "ortanın solu" hareketini başlatmıştır. Başta partinin 3. Genel Başkanı Bülent Ecevit olmak üzere, bu hareketin önderleri CHP'nin devlet merkezli düşünmek yerine halk merkezli düşünmeye başlaması gerektiğini savunmuştur. Ortanın solu hareketi CHP'nin halk içinde işçilerle, köylülerle, öğrencilerle sosyal demokrasi temelli yeni bir ittifak kurmasını savunmuştur. 1965'ten sonra bu politika CHP'nin temel politikası haline gelmiştir. CHP'nin 1970'lerdeki seçim başarılarının arkasında toprak reformunu savunarak köylülerle; işçi haklarını ve sendikal hakları savunarak işçilerle; üniversitelerde özgürlüğü, siyasal partilerde gençleşmeyi ve ifade özgürlüğünü savunarak öğrencilerle kurduğu ittifaklar yer almıştır.

CHP, bugün de Avrupa'nın sosyal demokrasi anlayışını yansıtan ve benimseyen partidir. "Sosyal Avrupa" ve "Avrupa Sosyal Modeli" kavramları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yerleşen koruyucu sosyal refah devletinin, Avrupa'nın ayırt edici özelliği olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyal Avrupa demokrasi ve bireysel haklar, eşitlik, sosyal güvenlik, sosyal dışlanmışlıkla mücadele, nitelikli ve yüksek eğitim, insan sağlığının korunması, yüksek istihdam oranları, özgür toplu sözleşme, sosyal piyasa ekonomisi, herkes için fırsat eşitliği ve dayanışma gibi değer ve hedefler üzerinden tanımlanmaktadır. Verimli çalışan bir devlet, temel yaşam risklerini güvence altına alan bir sosyal sistem, yüksek bir eğitim düzeyi, herkesin nitelikli kamu hizmetlerine erişebilmesi, eğitime, araştırmaya ve yeniliğe daha çok yatırım, çalışma koşullarının düzenlenmesi ve işçilerin yönetime katılma hakkı, bu modelin belirleyici unsurlarıdır. Avrupa Sosyal Modeli, ekonomik ve sosyal ilerlemenin, rekabetçilik ve dayanışmanın birbirinden ayrılamayacağı ilkesine dayanır.

Sosyal demokrasi yurttaşların yalnızca bireysel, siyasal ve kültürel temel haklarını değil, sosyal ve ekonomik haklarını da güvence altına alır. CHP, medeni ve siyasi haklar ile sosyal hakların bir bütün olduğunu, birbirini desteklediğini ve güçlendirdiğini savunmaktadır. Medeni ve siyasi haklar ile sosyal haklar, bölünemez bir bütün teşkil etmektedir. Sosyal hakların da medeni ve siyasi haklarla eş zamanlı olarak hayata geçirilmeleri ve güvence altına alınmaları gerekmektedir. Medeni ve siyasi haklar gibi, sosyal haklar da evrensel olarak tamamlanmadan gerçek bir demokrasiden söz edilemez.

CHP, sosyal haklara verdiği önemi son dönemde gerçekleştirdiği çok çeşitli çalışmalarda ortaya koymuştur. Aile Sigortası, Gençlik, Çocuk, Eğitim, Doğu ve Güneydoğu'nun Kalkınması gibi çalışmalarında CHP, sosyal devletin en önemli misyonu olarak, tüm yurttaşların eğitim, sağlık, gelir ve sosyal güvence haklarının güçlendirilmesini, böylece de bağımsız ve özgür olabilmeleri hedefini ortaya koymaktadır. CHP'nin ana hedefi, sosyal devleti güçlendirmektir.

Aile Sigortası CHP'nin sosyal adaletin merkezine oturttuğu, eşitlik ve dayanışma idealinin en önemli simgesidir. Aile Sigortası Türkiye'de sosyal hakları tam olarak güvence altına alan, sağlam temeller üzerinde yükselen bir sosyal devletin kurulmasında atılacak en önemli adımdır. Aile Sigortası, yoksulluğu bir insan hakkı ihlali olarak gören CHP'nin tüm yurttaşları sosyal devletin koruması altına alma hedefinin temel taşı, tüm yurttaşların sahip olması gereken sosyal güvenlik hakkının yerine getirilmesidir. CHP, Aile Sigortası ile çağdaş bir sosyal güvenlik sistemi ve sosyal koruma ağı geliştirecektir. Aile Sigortası, inanç ve köken ayrımı

gözetmeksizin, her yurttaşı her türlü dışlanmışlıktan kurtarmayı ve yoksulluğu ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması bireylerin güçlendirilmesine, özerkliklerinin kazandırılmasına, kimseye muhtaç olmadan, bağımsız, özgür ve eşit olarak yaşamalarına olanak verecektir.

CHP'nin gençlere ve çocuklara bakışı da sosyal hakların bütünlüğü ve sosyal demokrasinin temel değerleri olan özgürlük, eşitlik ve dayanışma çerçevesinde şekillenmektedir. Söz konusu çalışmalarında CHP, toplumun tüm kesimlerinin güçlendirilmesi, eşitsizliklerin ortadan kaldırılması ve sosyal adaletin sağlanması için koruyucu ve güçlendirici sosyal politikaların önemini vurgulamakta, herkesin fırsat ve hizmetlerden eşit olarak yararlanabilmesi için sosyal devletin tüm olanaklarını seferber edeceğinin sözünü vermektedir. Çocuklara, gençlere, yaşlılara, ailelere ve engellilere verilen daha çok ve daha iyi sosyal hizmetler, kimseyi dışlamayan toplumun anahtarıdır. CHP'nin kadın konusundaki çalışmaları da kadının sosyal ve siyasi haklarının bütünlüğüne odaklanmakta, kadınların güçlendirilmesinin ve toplumsal karar alma mekanizmalarına katılımının artırılmasının temel yolunun eğitim, ekonomik bağımsızlık ve sosyal güvenlik olduğunun altını çizmektedir.

Aynı doğrultuda CHP, eğitimi temel bir insan hakkı olarak görmektedir. Eğitim düzeyinin düşük olması, yoksulluğun en önemli nedenlerindedir. Çağımızda sosyal açıdan adil ve ekonomik açıdan başarılı bir toplum yaratmanın başlıca yolu eğitimin en üst düzeye taşınmasıdır. İnsan odaklı politikayı düşünce ve faaliyetlerinin merkezine koyan CHP için eğitim, sağlayacağı ekonomik, kültürel ve siyasi yararların ötesinde, kendi başına bir amaçtır. Bireylere temel beceriler sağlayan yüksek nitelikli eğitim, insani ve sosyal gelişmenin de ana unsurudur. Eğitim hakkının evrensel olarak ülkemizin her yurttaşı için karşılanması CHP'nin öncelikli siyasi hedefidir.

CHP, sosyal demokrat, insan odaklı bir siyasi parti olarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun sorunlarının da sosyal ve ekonomik nedenlerle yakından ilişkili olduğuna inanmaktadır. Bu anlayışla, sorunun çözümünün bir ölçüde de bölgedeki yoksul ve işsizlerin ihtiyaçlarına cevap vermek olduğunu savunmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin ekonomik ve sosyal kalkınmasına odaklanan çalışmasında CHP, bölgeye yatırım yapmanın önemini vurgulamış, bölgenin

kaynaklarını etkin kullanmak ve yeni iş olanakları sağlamak için yenilikçi ve etkin çözümler önermiştir.

İnsanca yaşam, her yurttaşın en temel hakkıdır. İnsanca yaşam, ancak toplumsal refahın, mutluluğun ve gelirin eşit olarak bölüşüldüğü, tüm yurttaşların eğitim ve sağlık hizmetlerinden eşit pay aldığı bir düzen içinde mümkün olabilir. Yoksulluğu ortadan kaldırmak, devletin temel görev ve sorumlulukları arasındadır. Yurttaşların maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamak sosyal hukuk devletinin öncelikli amacı olmalıdır. Çünkü "sosyal" demek "toplumla ilgili" demektir; "halk için" demektir.

Sosyal demokrat Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye'de yoksullukla mücadele eden, yurttaşlara eşit fırsatlar sunan, onları karşılaştıkları risklere karşı etkin bir biçimde güvence altına alan, adil bir katılım sağlayan güçlü bir sosyal devlet oluşturmayı bütün hedeflerinin üstünde tutar. Bu sosyal devlet, aileleri desteklemekte, özellikle toplumun en zayıf kesimlerine karşı sorumluluk duymaktadır. Güçlü sosyal devlet, kuşakların birlikteliğine ve kadınlarla erkeklerin toplumsal eşitliğine dayanmaktadır. Herkes için sağlıklı bir yaşam ve iyi bir eğitim hedeflemektedir. Tüm yurttaşların gelir artışından adil pay almasını, herkesin insanca yaşamasını, hiçbir çocuğun yatağa aç girmemesini sağlayacak bir düzen oluşturmayı amaçlamaktadır.

CHP'nin Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşu ve çok partili yaşama geçişten sonra gerçekleştirdiği üçüncü büyük dönüşüm, sosyal demokrasidir. Sosyal demokrasi, dördüncü büyük dönüşüm olan özgürlükçü demokrasinin olmazsa olmaz koşuludur. Sosyal demokrasi, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ilkeleriyle, özgürlükçü demokrasiyi hayata geçirmenin ve sağlam temellere oturtmanın en önemli şartıdır. Çünkü yalnızca sosyal açıdan yeterince korunan insan özgür olabilir. Türkiye'de sosyal demokrasi mirasının sahibi olan CHP, özgürlükçü demokrasiyi gerçekleştirerek Türkiye'nin dördüncü büyük dönüşümüne imza atacaktır.

Sonuç

Özgürlüğün, değişimin ve umudun partisi CHP, Türkiye'nin dördüncü büyük dönüşümünü gerçekleştirmek için hazırlanıyor. CHP, Türkiye'ye özgürlükçü demokrasi getirmek için çalışıyor.

CHP'nin özgürlükçü demokrasi önerileri sadece siyasal sistemde gerçekleştirilecek reformlardan oluşmuyor. CHP, siyasete hakim olan dili, değerler sistemini, zihniyet dünyasını değiştirmek istiyor.

CHP'nin kuracağı yeni dil milli iradeden yana ve sivil olacak. Bu dilde düşmanlaştırma, muhalifleri "illegal" olarak damgalama, kolluk kuvvetlerini bir iktidar aracı olarak kullanma olmayacak. CHP, hayata geçireceği kapsamlı sivilleşme paketi ile tüm güvenlik bürokrasisinin sivil otoritenin tam denetiminde olmasını sağlayacak.

CHP'nin kuracağı yeni siyasetin temeli insan hakları olacak. Özgürlükçü demokrasi insan hakları üzerinde yükselecek. Tüm hukuk düzeni insan haklarının evrensel olduğu ilkesine dayanacak. Türkiye'de özgürlükçü demokrasinin kurulmasının önünde engel teşkil eden, yoğun insan hakları ihlallerine neden olan yasalar değiştirilecek. AKP'nin 9 yıllık iktidarı döneminde, adım adım hayata geçirilen ilan edilmemiş Olağanüstü Hal'e son verilecek. Bu gelişmeler bir daha yaşanmasın diye, özgürlükçü demokrasi kalıcı olabilsin diye hukukun üstünlüğünü temin edecek, yargının bağımsızlığını sağlayacak adımlar atılacak. CHP'nin hayata geçireceği reformlarla yargı bağımsız ve insan haklarından yana taraf olacak.

CHP'nin kuracağı yeni siyasal düzenin merkezinde parlamento yer alacak. Parlamantonun temsil kabiliyeti ve yetkileri artırılacak. Türkiye'nin farklılıklarının ve sorunlarının üstü seçim sistemi ve siyasal sistem mühendislikleri ile örtülmeyecek, görmezden gelinmeyecek. Türkiye'nin bütün sorunları, Türkiye'nin bütün sesleri ile Türkiye'nin meclisinde demokratikçe tartışılacak, tüm çözümler parlamentoda geliştirilecek. Güçlenen parlamento özgürlükçü demokrasinin en önemli garantilerinden biri olacak.

CHP özgürlükleri herkes için; cinsiyeti, dili, dini, mezhebi ne olursa olsun tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için hayata geçirecek. CHP, özgürlüklerin ve insan haklarının dilini tüm Türkiye ile beraber tüm Türkiye için konuşacak. Türkiye'de farklı kimliklerin sorunları eşit ve çoğulcu yurttaşlık temelinde çözüme kavuşturulacak. Kadın-erkek eşitliğini

yasalara soka CHP, kadın ile erkeğin hayatın her alanında fiilen de eşit olmasını sağlayacak. Kürt sorununa, savunduğu üçüncü yol ile CHP çare olacak. Alevi yurttaşlarımızın din ve vicdan özgürlüklerini yaşamalarının önündeki engelleri CHP kaldıracak.

CHP, insan haklarının bölünmez bir bütün olduğunu savunacak. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara da en az medeni ve siyasi haklara verilen kadar önem verilecek. CHP, sosyal adalet için çalışacak. Sosyal demokrasi, özgürlükçü demokrasinin getirdiği hakların, tüm yurttaşlarımız tarafından fiiliyatta da uygulanabilmesi için gereken olanakları sağlayacak. Sosyal devlet ayaklarının üzerine kaldırılacak, insanlar dayanışacak, dayanışma ile özgürleşecek.

Türkiye’de özgürlükçü demokrasiyi kurmak için atılacak bütün adımlar, yapılacak tüm yasal ve anayasal değişiklikler en geniş katılımı hazırlanacak, toplumsal uzlaşma ile hayata geçirilecek.

Özgürlüğün, değişimin ve umudun partisi CHP, özgürlüğün ve umudun ülkesini, herkesin Türkiye’sini kuracak. Özgürlükçü demokrasi ile her vatandaş rahat bir nefes alacak.

CHP.org.tr

CHP.org.tr

**Benim için yandaş yok,
sadece ve sadece vatandaş var.
Ve istisnasız her vatandaş
bu ülkenin zenginliğinden
hak ettiği payı almalı.**

**Her vatandaş rahat bir nefes almalı.
İşte ben buna inanırım.**

CHP varsa, herkes için var.

Kemal Kılıçdaroğlu
Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı

Herkes için

CHP

